
Edukacja ekonomiczna

w polskich szkołach ponadgimnazjalnych

Dariusz Danilewicz
Agnieszka Fijałkowska
Beata Kossakowska
Beata Łuba-Krolik
Agnieszka Zawartko

Warszawa, 2006 r.

Publikacja prezentuje wyniki badań przeprowadzonych przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Narodowy Bank Polski w ramach projektu „Badanie środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych”.

Redaktor:
Dariusz Danilewicz

Projekt graficzny:
Oliwka s. c.

Skład i druk:
Drukarnia NBP

Wydął:
Narodowy Bank Polski
Departament Komunikacji Społecznej
00-919 Warszawa, ul. Świętokrzyska 11/21
Telefon (22) 653 23 35
Fax (22) 653 13 21

Spis treści

I. Wstęp	6
II. Metodyka projektu „Badanie środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych”	8
III. Podstawa programowa podstaw przedsiębiorczości . . .	10
IV. Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości	14
V. Stosowane metody i formy pracy oraz środki dydaktyczne .	24
VI. Problemy i potrzeby nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	32
VII. Współpraca nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z dyrektorami, innymi nauczycielami, rodzicami oraz podmiotami zewnętrznymi	35
VIII. Opinie uczniów o przedmiocie	42
IX. Wnioski i rekomendacje	46
X. Aneks – zestaw narzędzi badawczych	49

Spis wykresów

Wykres 1	Główny przedmiot nauczania nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	14
Wykres 2	Posiadane kwalifikacje formalne do nauczania podstaw przedsiębiorczości	15
Wykres 3	Ukończony kierunek studiów nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	15
Wykres 4	Staż pracy w szkole nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	16
Wykres 5	Stopień awansu zawodowego nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	16
Wykres 6	Wymiar zatrudnienia w szkole nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	17
Wykres 7	Wymiar godzinowy nauczania nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	18
Wykres 8	Wielkość szkoły, w których pracują nauczyciele podstaw przedsiębiorczości	18
Wykres 9	Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości w porównaniu z innymi nauczycielami w oczach dyrektorów szkół	19
Wykres 10	Tematy szkoleń, którymi są zainteresowani nauczyciele podstaw przedsiębiorczości	20
Wykres 11	Satysfakcja nauczycieli z nauczania podstaw przedsiębiorczości w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	22

Wykres 12	Formy aktywności najczęściej stosowane na podstawach przedsiębiorczości – zdaniem dyrektorów szkół	24
Wykres 13	Formy aktywności podejmowane przez nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	25
Wykres 14	Działania pozalekcyjne z obszaru przedsiębiorczości realizowane w szkołach	26
Wykres 15	Metody pracy stosowane na lekcjach przedsiębiorczości – w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	26
Wykres 16	Źródła informacji, z których korzystają nauczyciele i uczniowie (poza podręcznikiem) – w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	27
Wykres 17	Źródła informacji na tematy gospodarczo-ekonomiczne wykorzystywane przez uczniów	28
Wykres 18	Preferowane środki dydaktyczne nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	28
Wykres 19	Deklarowane przez nauczycieli wartości, które chcą przekazać uczniom w ramach nauczania podstaw przedsiębiorczości	31
Wykres 20	Ranga przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w opinii dyrektorów i nauczycieli	34
Wykres 21	Współpraca nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z innymi nauczycielami w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	38
Wykres 22	Podmioty lokalne, z którymi współpracują nauczyciele podstaw przedsiębiorczości	40
Wykres 23	Ocena stopnia trudności przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przez uczniów	44

I

Wstęp

Edukacja ekonomiczna w polskich szkołach jest prowadzona od lat dwudziestych XX wieku. Wprowadzono wówczas elementy ekonomii do programów nauczania:

- wiedzy o społeczeństwie w szkołach podstawowych, a od 1999 r. w gimnazjach (podstawowe tematy: mechanizm rynkowy, funkcjonowanie przedsiębiorstwa, budżet państwa i gminy, rynek pracy, przekształcenia własnościowe, jednolity rynek europejski);
- wiedzy o społeczeństwie w liceum ogólnokształcącym (tylko najważniejsze zagadnienia gospodarcze);
- przedmiotów ekonomicznych w liceach ekonomicznych, przygotowujących uczniów do zawodu technika ekonomisty (w ramach różnych przedmiotów np. ekonomiki przedsiębiorstw, rachunkowości, finansów, bankowości, marketingu).

Powszechna edukacja ekonomiczna została wprowadzona w polskim szkolnictwie wraz z reformą programową szkół ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2002/2003 przez wprowadzenie obowiązkowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Treści podstaw przedsiębiorczości obejmują elementarne zagadnienia mikro- i makroekonomiczne, problematykę związaną z rynkiem pracy, integracją gospodarczą z Unią Europejską oraz rozwojem umiejętności interpersonalnych.

Do chwili obecnej nie przeprowadzono pełnych badań diagnozujących środowisko szkolne w zakresie edukacji ekonomicznej. Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Narodowy Bank Polski opracowały projekt badawczy, który ma dostarczyć informacji na temat praktyki nauczania podstaw przedsiębiorczości w wybranych szkołach.

W raporcie zebrane zostały opinie nauczycieli podstaw przedsiębiorczości, dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych, doradców metodycznych i nauczy-

cieli konsultantów placówek doskonalenia nauczycieli oraz uczniów na temat realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych.

Należy podkreślić, że tak kompleksowe badania nie były dotychczas prowadzone, nie ma zatem żadnego materiału porównawczego. Na podstawie zebranych danych powstał obraz sytuacji z połowy 2005 r. Powtórzenie badań za pewien czas może przynieść odpowiedź na pytanie, czy i jak zmienia się edukacja ekonomiczna w polskich szkołach ponadgimnazjalnych oraz jakie zaszły zmiany jakościowe w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości. Stałe monitorowanie pozwoli ocenić kierunek zmian i uzyskiwane wyniki w zakresie edukacji ekonomicznej.

Przeprowadzone badania i opracowany na ich podstawie raport mogą przynieść różnorodne korzyści, m.in:

- powstała tzw. stop-klatka, która pozwoli na porównanie rezultatów kolejnych badań w następnych latach,
- wyniki badań mogą być ważną pomocą w działaniach podejmowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, kuratoria, ośrodki doskonalenia nauczycieli, Narodowy Bank Polski oraz inne instytucje i organizacje edukacyjne; mogą być przydatne do konstruowania oferty dydaktyczno-wydawniczej dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości,
- wyniki badania mogą być wykorzystywane przez różne podmioty działające na rzecz nauczania podstaw przedsiębiorczości w szkołach.

II

Metodyka projektu „Badanie środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych”

Projekt „Badanie środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych” miał zasięg ogólnopolski. Obejmował wybranych nauczycieli, doradców metodycznych, dyrektorów szkół oraz uczniów z całego kraju. Przeprowadzone badania pozwoliły zdiagnozować środowisko szkolne w trzech obszarach:

- nauczyciele podstaw przedsiębiorczości (kwalifikacje nauczycieli uczących podstaw przedsiębiorczości, stosowane metody pracy, a także ich potrzeby),
- sposób prowadzenia zajęć z podstaw przedsiębiorczości oraz działania podejmowane przez szkołę w zakresie kształtowania i wspierania przedsiębiorczości wśród uczniów,
- poznanie opinii uczniów na temat przedmiotu i jego przydatności.

W badaniach zastosowano następujące metody:

- ankietę audytoryjną,
- ankietę pocztową,
- indywidualny wywiad pogłębiony,
- studium przypadku, w ramach którego przeprowadzono indywidualne wywiady pogłębione, przeanalizowano wybrane dokumenty szkoły oraz przeprowadzono ankiety audytoryjne.

Próba badawcza projektu przedstawia się następująco:

1. Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości – 1 029 osób zostało poddanych badaniu przy użyciu następujących metod badawczych:

- ankiety audytoryjnej – 1 007 nauczycieli z terenu całej Polski,
  - wywiadu indywidualnego – 22 nauczycieli dobranych celowo z różnych rodzajów szkół (wywiady były realizowane w ramach studiów przypadków),
2. Dyrektorzy szkół – przebadano 414 osób za pomocą następujących metod badawczych:
    - ankiety pocztowej – 393 dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych dobranych celowo z różnych rodzajów szkół z całej Polski; szkoły zróżnicowano również ze względu na miejscowość, w której się znajdują,
    - wywiadu indywidualnego z 21 dyrektorami szkół ponadgimnazjalnych dobranych celowo (wywiady były przeprowadzone w ramach studiów przypadków).
  3. Doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci podstaw przedsiębiorczości pracujący w ośrodkach doskonalenia nauczycieli; przeprowadzono z nimi indywidualne wywiady pogłębione.
  4. Uczniowie z 21 celowo dobranych szkół ponadgimnazjalnych – 1 081 uczniów, którzy kończą program przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, uczestniczyło w ankiecie audytoryjnej (w ramach studiów przypadków).
  5. W 21 szkołach ponadgimnazjalnych przeanalizowano dokumentację dotyczącą nauczania podstaw przedsiębiorczości (w ramach studiów przypadków).

III

Podstawa programowa podstaw przedsiębiorczości

Podstawę programową przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, techników, uzupełniających liceów ogólnokształcących i techników uzupełniających zawiera Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z dnia 9 maja 2002 r.). Zgodnie z nim cele edukacyjne podstaw przedsiębiorczości są następujące:

- „1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.
2. Kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
4. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej.
6. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach, w tym zasad etycznych.
7. Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej. Rola państwa w tworzeniu norm prawnych przeciwdziałających korupcji.
8. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.”

Rozporządzenie określa treści nauczania przedmiotu, ujmując je w 23 punktach o różnej szczegółowości:

- „1. Postawa przedsiębiorczości. Mocne i słabe strony własnej osobowości, samoakceptacja, asertywność, inicjatywność, odpowiedzialność.

2. Organizacja pracy. Zasady pracy zespołowej. Kierowanie i podejmowanie decyzji, z uwzględnieniem zasad etycznych obowiązujących w działalności gospodarczej oraz etyki pracy.
3. Mobbing w miejscu pracy, sposoby przeciwdziałania.
4. Zależność między zyskiem a ryzykiem.
5. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka. Rodzaje potrzeb. Zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań.
6. Funkcjonowanie rynku i gospodarki rynkowej. Rola norm etycznych w funkcjonowaniu rynku („kreatywna księgowość”, korupcja).
7. Funkcjonowanie giełdy papierów wartościowych.
8. Gospodarstwa domowe – dochody i wydatki, inwestowanie własnych pieniędzy. Ochrona praw konsumentów.
9. System zabezpieczenia emerytalnego. Ubezpieczenie zdrowotne i ubezpieczenia majątkowe.
10. Przedsiębiorstwo w gospodarce – różnorodność form organizacyjno-prawnych i ich rola w rozwoju gospodarki.
11. Majątek przedsiębiorstwa. Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstwa.
12. Formy pozyskiwania kapitału i jego inwestowania.
13. Planowanie procedury podjęcia działalności gospodarczej.
14. Nawiązywanie i rozwiązywanie stosunku pracy. Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.
15. Rola państwa w gospodarce rynkowej. Podstawowe funkcje ekonomiczne państwa.
16. Wzrost gospodarczy i jego mierniki.
17. Pieniądz i banki – bank centralny, banki komercyjne, bankowe i pozabankowe usługi finansowe. Inflacja.
18. Budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego – funkcje, źródła wpływów, kierunki wydatków.
19. Rynek pracy i bezrobocie.

20. Metody aktywnego poszukiwania pracy. Instytucje wspomagające aktywne poszukiwanie pracy.
21. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą. Integracja z Unią Europejską.
22. Proces globalizacji gospodarki i jego konsekwencje dla Polski.
23. Etyka biznesu.“

Jednym z celów projektu „Badanie środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznej w polskich szkołach ponadgimnazjalnych” było zebranie opinii nauczycieli, uczniów i doradców metodycznych na temat zawartości podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości.

Zarówno doradcy metodyczni, jak i nauczyciele zwracają uwagę na przedstawianie treściami podstawy programowej. Niektórzy z nich podkreślają, że część zagadnień merytorycznych jest trudna i bywa niezrozumiała także dla nauczycieli (zwłaszcza tych, którzy nie mają wykształcenia ekonomicznego).

Równocześnie jednak badani zwracają uwagę na konieczność wzbogacenia wielu treści programowych. Bardzo przydatny dla młodzieży jest w szczególności dział dotyczący praw i obowiązków pracownika i pracodawcy. Doradcy wskazują natomiast na konieczność kształtowania komunikacji interpersonalnej, jako kluczowej dla realizacji celów edukacyjnych podstaw przedsiębiorczości.

Z badań wynika, że warto wzmocnić przede wszystkim następujące zagadnienia obejmujące podstawę programową:

- planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej – ze względu na jeden z istotniejszych celów edukacyjnych przedmiotu, jakim jest rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej,
- poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne, co ma umożliwić kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy przez absolwentów,
- prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy – istotne, podobnie jak dwa powyższe tematy, w momencie wchodzenia młodzieży na rynek pracy,
- komunikacja interpersonalna – bez tej umiejętności niemożliwe jest realizowanie celów edukacyjnych podstaw przedsiębiorczości.

Nauczyciele konsultanci i doradcy niechętnie wskazywali zagadnienia, które powinny być zredukowane. Podając je kierowali się przede wszystkim chęcią ograniczenia treści teoretycznych. Ograniczenie liczby godzin jest ich zdaniem możliwe w szczególności w zakresie:

- planowania budżetu gospodarstwa domowego,
- integracji Polski z UE i jej konsekwencji ekonomicznych,
- tematyki bezrobocia.

W badaniu nauczyciele podstaw przedsiębiorczości oceniali poszczególne zagadnienia podstawy programowej. I tak:

- najważniejszymi zakresami tematycznymi dla nauczycieli są: poszukiwanie pracy, planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej, rynek pracy i bezrobocie,
- zagadnienia szczególnie przydatne ze względu na funkcjonowanie młodzieży we współczesnej gospodarce to zdaniem nauczycieli poszukiwanie pracy oraz planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej,
- jako zagadnienia trudne w realizacji ze względu na brak pomocy dydaktycznych nauczyciele wskazywali: etykę w biznesie, rolę banków w gospodarce i integrację Polski z UE,
- zagadnienia sprawiające trudności ze względu na zbyt rozbudowaną treść w stosunku do limitu godzin to planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej oraz poszukiwanie pracy,
- zagadnienia sprawiające trudności ze względu na małe zainteresowanie uczniów to etyka w biznesie, rola banków w gospodarce, integracja Polski z UE,
- zagadnieniami sprawiającymi trudności ze względu na niewystarczające przygotowanie merytoryczne nauczycieli są: integracja Polski z UE, etyka w biznesie, rola banków w gospodarce.

IV

Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości

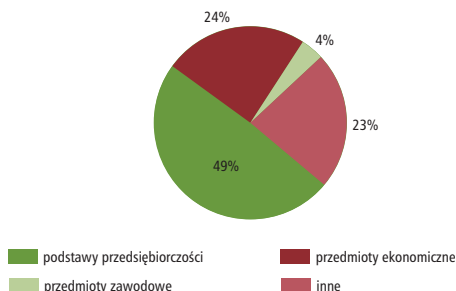
Jednym z celów badania środowiska szkolnego w zakresie prowadzenia edukacji ekonomicznej była próba stworzenia charakterystyki nauczyciela podstaw przedsiębiorczości. Informacji na ten temat dostarczyli sami nauczyciele, dyrektorzy szkół oraz doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci.

Opis sylwetki nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Wykres 1 ilustruje, co jest głównym przedmiotem nauczania badanej grupy nauczycieli. Dla blisko 50% nauczycieli podstaw przedsiębiorczości jest to główny przedmiot nauczania (co nie znaczy, że uczą tylko tego). Dla 24% ankietowanych głównymi przedmiotami nauczania są inne przedmioty ekonomiczne. Pozostała część respondentów jako główne przedmioty prowadzone w szkole wskazuje różne przedmioty ogólnokształcące i zawodowe (m.in. geografię – 6%, inne przedmioty nieekonomiczne – 4%, informatykę – 2%, matematykę – 2%, języki obce – 2%).

Wykres 1

Główny przedmiot nauczania nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

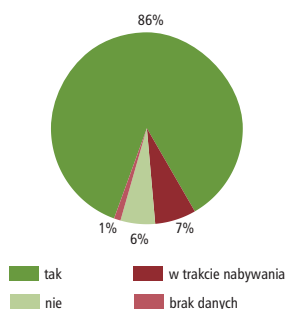

Zdecydowana większość nauczycieli (86%) ma formalne kwalifikacje do nauczania podstaw przedsiębiorczości, a 7% jest w trakcie ich zdobywania. Charakterystyczne jest to, że pewna grupa nauczycieli (około 6% badanej populacji) nie ma kwalifikacji i nie deklaruje, że jest w trakcie ich zdobywania. Informacje na ten temat prezentuje wykres 2.

Połowa nauczycieli podstaw przedsiębiorczości ukończyła studia na kierunkach ekonomicznych (patrz wykres 3). Pozostali ukończyli inne kierunki studiów, a wiedzę z zakresu ekonomii uzupełniali na różnego rodzaju kursach, szkoleniach i studiach podyplomowych.

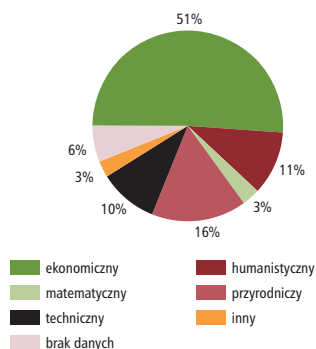
Wykres 2

Posiadane kwalifikacje formalne do nauczania podstaw przedsiębiorczości

Wykres 3

Ukończony kierunek studiów nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

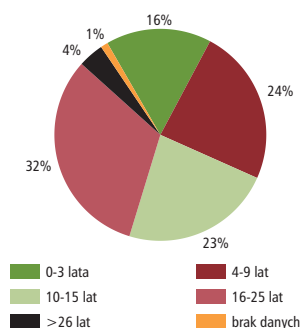

Prawie 60% nauczycieli w badanej próbie ma co najmniej 10-letni staż pracy w szkole. Najliczniejszą grupę stanowią nauczyciele o stażu pracy od 16 do 25 lat. Podstaw przedsiębiorczości uczy też grupa nauczycieli, którzy dopiero rozpoczęli pracę (patrz wykres 4).

Doświadczenie nauczycieli wynikające z długiego okresu pracy w szkole potwierdzają także dane dotyczące ich awansu zawodowego. Jak pokazują wyniki badań, zajęcia z podstaw przedsiębiorczości prowadzą w większości nauczyciele o wysokim stopniu awansu zawodowego. Najliczniejszą grupą są bowiem nauczyciele dyplomowani (31% respondentów) i mianowani (42% respondentów). Tylko co szesnasty nauczyciel podstaw przedsiębiorczości to stażysta. Szczegóły prezentuje wykres 5.

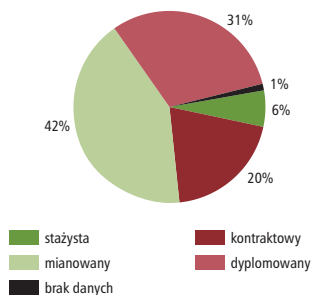
Wykres 4

Staż pracy w szkole nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Wykres 5

Stopień awansu zawodowego nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

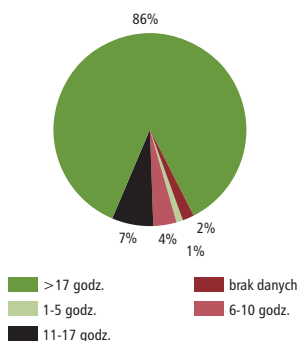

Najliczniejsza grupa nauczycieli podstaw przedsiębiorczości (86%) to osoby pracujące 18 i więcej godzin w tygodniu (patrz wykres 6). Od 11 do 17 godzin pracuje 7% nauczycieli. Pozostali uczą 10 godzin i mniej.

Wykres 6

Wymiar zatrudnienia w szkole nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

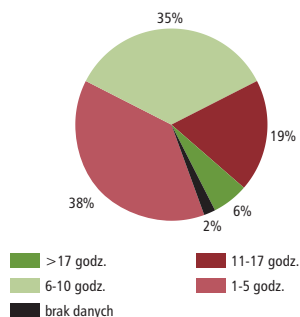

Istotna jest analiza, ile czasu w ramach swojego wymiaru zatrudnienia nauczyciele przeznaczają na podstawy przedsiębiorczości. Jak pokazuje wykres 7 jest to niedużo: najczęściej mniej niż 6 godzin lekcyjnych (38%) lub od 6 do 10 godzin (35%). Dane te nieco kłócą się z analizą odpowiedzi nauczycieli na temat głównego przedmiotu nauczania. Zdaniem autorów, różnica ta wynika z tego, że deklarując, co jest głównym przedmiotem nauczania, nauczyciele nie brali pod uwagę liczby godzin zajęć, lecz przywiązanie do danego przedmiotu.

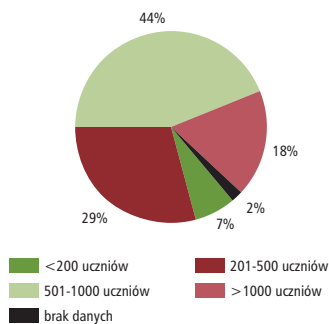
Najliczniejszą grupę badanych stanowią uczący w technikach i liceach ogólnokształcących, co pokrywa się z danymi dotyczącymi rodzajów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce. Ponieważ część respondentów pracuje w dwóch lub nawet trzech typach szkół jednocześnie, nie można określić z dużą dokładnością, w jakiego typu szkołach pracują nauczyciele objęci badaniem.

Większość respondentów pracuje w szkołach dużych i bardzo dużych. Można przypuszczać, że część z nich to zespoły szkół. Dane dotyczące wielkości szkół, w których uczą nauczyciele podstaw przedsiębiorczości, prezentuje wykres 8.

Wykres 7
Wymiar godzinowy nauczania nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

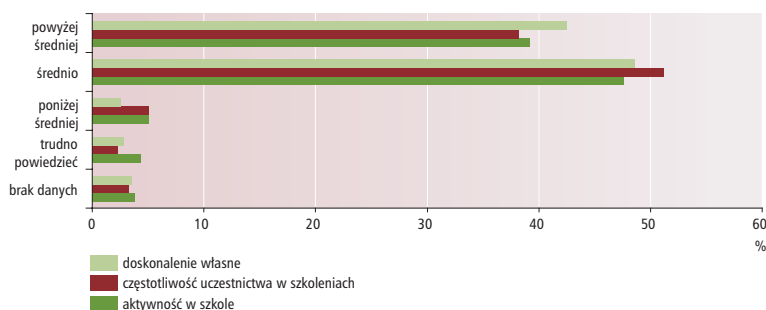
Wykres 8
Wielkość szkoły, w której pracują nauczyciele podstaw przedsiębiorczości

W badaniu dyrektorzy szkół mogli ocenić nauczycieli podstaw przedsiębiorczości w odniesieniu do innych nauczycieli pracujących w ich szkole pod względem: doskonalenia własnego, częstotliwości uczestniczenia w szkoleniach oraz aktywności w szkole. Zdaniem dyrektorów są oni równie aktywni, jak inni nauczyciele, albo wykazują się większą aktywnością. Tylko nieliczni dyrektorzy (poniżej 5%) oceniali nauczycieli podstaw przedsiębiorczości gorzej niż pozostałych nauczycieli. Szczegóły pokazuje wykres 9.

Wykres 9

Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości w porównaniu z innymi nauczycielami w oczach dyrektorów szkół

Doskonalenie kompetencji nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Zdecydowana większość nauczycieli potwierdziła, że w ciągu ostatnich dwóch lat brała udział w szkoleniach dotyczących przedsiębiorczości. Spośród nich 28% deklaruowało, że uczestniczyło w 3 lub 4 szkoleniach, 14% zaś – w 5 lub większej liczbie szkoleń. Jedyne niecałe 20% respondentów nie wzięło udziału w szkoleniach.

Zdaniem dyrektorów szkół, w ciągu ostatnich dwóch lat 89% nauczycieli podstaw przedsiębiorczości wzięło udział w szkoleniach dotyczących tego przedmiotu.

Zarówno dyrektorzy, jak i nauczyciele są zgodni, że nauczyciele podstaw przedsiębiorczości najbardziej potrzebują szkoleń dotyczących:

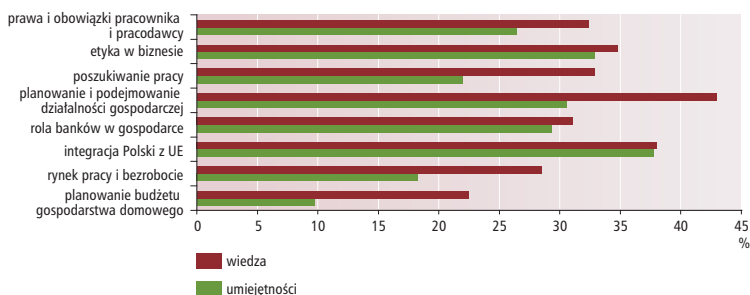
- integracji Polski z Unią Europejską,
- planowania i podejmowania działalności gospodarczej,
- praw i obowiązków pracownika i pracodawcy,
- etyki w biznesie,
- roli banków w gospodarce.

Nauczyciele wskazywali, że oprócz uzupełniania wiedzy merytorycznej szczególnie ważne dla nich są takie szkolenia, które zwiększą ich umiejętności

dydaktyczne. Szczegóły dotyczące potrzeb szkoleniowych z uwzględnieniem podziału na szkolenia pogłębiające wiedzę i kształtujące umiejętności dydaktyczne nauczycieli prezentuje wykres 10.

Wykres 10

Tematy szkoleń, którymi są zainteresowani nauczyciele podstaw przedsiębiorczości

Nauczyciele oraz dyrektorzy szkół biorący udział w badaniu mieli różne zdanie na temat finansowania szkoleń. Według nauczycieli to oni ponosili większe wydatki na szkolenia, natomiast zdaniem dyrektorów szkoły miały większy udział w finansowaniu różnych szkoleń dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości. Warto również zwrócić uwagę, że dyrektorzy nie akcentowali mocno potrzeb szkoleniowych nauczycieli podstaw przedsiębiorczości uważając, że nie zawsze są one niezbędne. Dyrektorzy widzą w szczególności potrzebę wymiany doświadczeń między nauczycielami podstaw przedsiębiorczości z danego terenu (bez konieczności udziału w szkoleniach).

Doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci uważają, że czynnikami, które skłaniają nauczycieli do uczestniczenia w doskonaleniu są:

- potrzeba i konieczność awansu,
- zrozumienie, że nowe metody ułatwiają im pracę z uczniami,
- konieczność szybkiego poznania treści i metod nauczania przedmiotu nauczycieli, którzy zaczynają uczyć podstaw przedsiębiorczości,
- nieodpłatność szkoleń oferowanych przez konsultantów,

- możliwość pozyskania gotowych materiałów szkoleniowych, podręczników i pomocy dydaktycznych,
- wymiana doświadczeń i wiedzy.

Udział w doskonaleniu utrudniają natomiast:

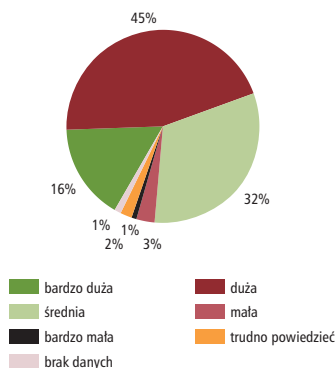
- brak wsparcia dyrektorów szkół – dyrektorzy niechętnie zwalniają nauczycieli na szkolenia i konferencje,
- wieloletnie doświadczenie zawodowe nauczycieli – nauczyciele z wieloletnim stażem uważają, że ponieważ znają już metodykę nauczania, nie muszą poszukiwać nowych metod pracy do wykorzystania na podstawach przedsiębiorczości,
- brak czasu na doskonalenie,
- niska ranga przedmiotu w szkołach i brak współpracy z innymi nauczycielami,
- wysoki poziom trudności treści merytorycznych podstaw przedsiębiorczości zniechęcający tych nauczycieli, którzy dokonali złego wyboru specjalizacji.

Niekiedy nauczyciele decydowali o specjalizacji w przekonaniu, że będą uczyć wyłącznie umiejętności „miękkich”, tj. kreatywności, komunikatywności, negocjacji itd. Nie zdawali sobie sprawy, że podstawy przedsiębiorczości to także zagadnienia ekonomiczne. Obecnie, zdaniem doradców metodycznych i nauczycieli konsultantów, są zniechęceni do swojej pracy i – paradoksalnie – unikają kontaktów z konsultantami.

Stosunek nauczycieli do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości

Satysfakcję nauczycieli z nauczania podstaw przedsiębiorczości podobnie oceniają zarówno nauczyciele, jak i dyrektorzy szkół (61% badanych nauczycieli odczuwa satysfakcję w stopniu dużym i bardzo dużym, natomiast zdaniem dyrektorów – 55%). Grupę nauczycieli mających średnią satysfakcję z nauczania przedmiotu nauczyciele i dyrektorzy określili na tym samym poziomie – 32%. Szczegóły prezentuje wykres 11. Najwyższy poziom satysfakcji z nauczania przedmiotu deklarują nauczyciele z najkrótszym (do 9 lat) i najdłuższym (ponad 26 lat) stażem pracy. Około 4% badanych nie odczuwa satysfakcji z prowadzonych zajęć.

Wykres 11
Satysfakcja nauczycieli z nauczania podstaw przedsiębiorczości w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Nauczyciele wskazują przede wszystkim dwa źródła satysfakcji z nauczania podstaw przedsiębiorczości. Są to korzyści, jakie odnoszą uczniowie z uczestniczenia w zajęciach oraz pasja nauczycieli związana z nauczaniem podstaw ekonomii i dziedzin pokrewnych.

Powodem mniejszej satysfakcji z nauczania podstaw przedsiębiorczości podawanym przez nauczycieli jest przede wszystkim małe zainteresowanie i zaangażowanie uczniów (wskazuje na nie około 10% respondentów). Ponadto około 5% respondentów wskazuje na problem z rozplanowaniem liczby godzin przedmiotu oraz na niedostatki materiałów dydaktycznych i niską rangę przedmiotu w szkole (po około 2%).

Analizując odpowiedzi na pytanie o poziom satysfakcji nauczycieli z nauczania podstaw przedsiębiorczości oraz inne pytania możemy stworzyć model nauczyciela, który odczuwa najwyższy poziom satysfakcji. Byłby to nauczyciel, który miał wpływ na rozplanowanie godzin realizacji przedmiotu w ciągu roku szkolnego, ma staż pracy w szkole do 10 lat lub powyżej 26 lat i uczy podstaw przedsiębiorczości przez 11 – 17 godzin w tygodniu. Nie ma znaczenia typ szkoły, w której pracuje.

Stosunek nauczycieli podstaw przedsiębiorczości do przedmiotu określali również doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci. Podzielili oni nauczy-

cieli podstaw przedsiębiorczości, z którymi mają kontakt, na dwie grupy o zbliżonej liczebności:

- pierwszych określili jako nauczycieli aktywnych, kreatywnych i zaangażowanych, identyfikujących się z nauczaniem, stale rozwijających swoje kompetencje, współpracujących z innymi nauczycielami i lokalnym środowiskiem,
- drugą grupę określili jako mało zaangażowaną w nauczanie przedmiotu, nawiązującą kontakt z doradcą metodycznym w minimalnym zakresie i jedynie po to, by uzyskać awans zawodowy.

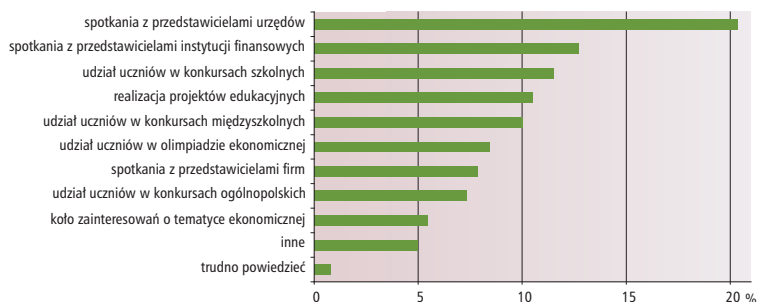
V

Stosowane metody i formy pracy
oraz środki dydaktyczne

Metody i formy pracy na lekcjach

Na wstępie zaprezentowane zostaną opinie dyrektorów szkół na temat form aktywności stosowanych na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości. Jak pokazuje wykres 12 nauczyciele organizują najczęściej spotkania z przedstawicielami urzędów oraz instytucji finansowych. Co trzeci dyrektor wskazuje, że uczniowie biorą udział w konkursach (głównie szkolnych, a także międzyszkolnych oraz ogólnopolskich). Charakterystyczne jest to, że niewiele wskazań dotyczy spotkań uczniów z przedstawicielami firm. Może to dziwić, gdyż najważniejszą korzyścią, jaką zdaniem dyrektorów, uczniowie wynoszą z lekcji podstaw przedsiębiorczości, jest przygotowanie do uczestniczenia w życiu gospodarczym.

Wykres 12

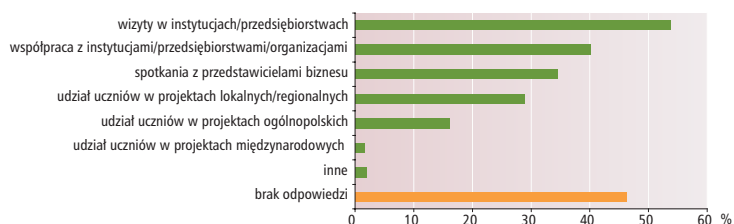
Formy aktywności najczęściej stosowane na podstawach
przedsiębiorczości – zdaniem dyrektorów szkół

Inaczej tę sytuację przedstawiają nauczyciele. Dodatkowe formy aktywności na podstawach przedsiębiorczości stosuje jedynie nieco ponad połowa badanych. Najczęściej wymieniają wyjścia do instytucji i przedsiębiorstw (głównie urzędów pracy oraz banków). Szczegóły prezentuje wykres 13.

Wykres 13

Formy aktywności podejmowane przez nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

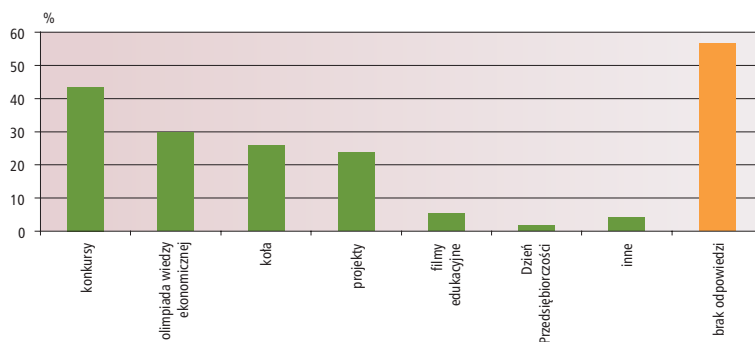
Wszyscy uczestniczący w badaniu nauczyciele, dyrektorzy, uczniowie i doradcy metodyczni doceniają rolę metod aktywizujących w edukacji. Ze stosowaniem tych metod wiążą się natomiast pewne utrudnienia, które wskazują zarówno nauczyciele, jak i doradcy. Ponieważ są to czasochłonne formy pracy, nauczyciele często z nich rezygnują na rzecz realizacji obszernego programu podstaw przedsiębiorczości. Wymaga to od nich także zabiegów organizacyjnych – przejścia do pracowni komputerowej, wyjścia poza szkołę itp.

Ponad 63% nauczycieli podstaw przedsiębiorczości deklaruje, że w szkole odbywają się zajęcia pozalekcyjne z obszaru przedsiębiorczości. Jednak na pytanie o stosowane formy pracy na tych zajęciach nie umie odpowiedzieć ponad 56% nauczycieli (co może oznaczać, że podejmowanie aktywności pozalekcyjnej to tylko deklaracje badanych). Nauczyciele, którzy odpowiedzieli na to pytanie, informują, że najczęstszymi zajęciami pozalekcyjnymi są: konkursy (41%), olimpiady ekonomiczne (29%), koła zainteresowań (25%) i realizacja projektów (22%). Szczegóły prezentuje wykres 14.

Nauczyciele deklarują, że najczęściej stosowanymi metodami pracy na podstawach przedsiębiorczości są: burza mózgów (65%), dyskusja (65%), wykład (50%), gry dydaktyczne (48%) i symulacja (44%). Ilustruje to wykres 15.

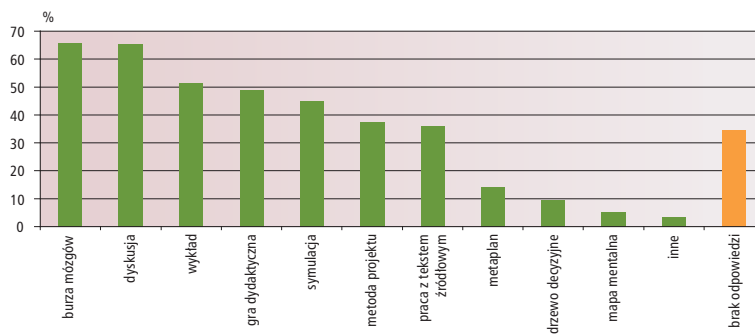
Wykres 14

Działania pozalekcyjne z obszaru przedsiębiorczości realizowane w szkołach

Wykres 15

Metody pracy stosowane na lekcjach przedsiębiorczości – w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Opinie nauczycieli dotyczące stosowanych metod pracy nie pokrywają się z opiniami uczniów, którzy oceniają, że najczęściej stosowane metody pracy są inne, a dominującą formą zajęć jest wykład. Szczegółowe wyniki są następujące:

- wykład – 70%,
- dyskusja – 67%,
- praca w grupach – 48%,

- praca z tekstem źródłowym – 17%,
- projekty edukacyjne – 8%,
- gry dydaktyczne – 4%.

Uczniowie potwierdzający wykorzystanie metod aktywnych podkreślają, że są one stosowane stosunkowo rzadko.

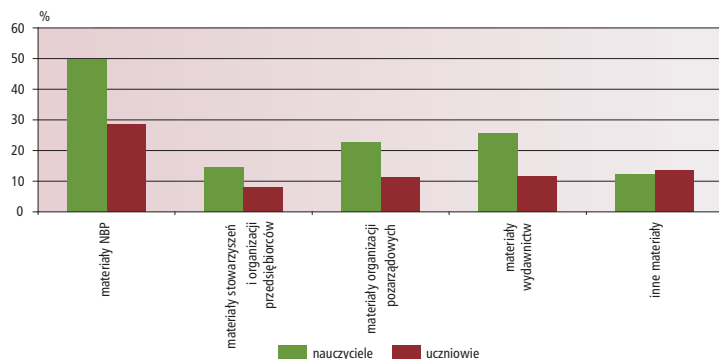
Wyniki badania wskazują, że uczniowie cenią sobie zajęcia, na których nauczyciele stosują metody aktywizujące oraz inne nowoczesne metody nauczania, np. odgrywanie scenek, praca z tekstem, prezentacje uczniowskie, filmy dydaktyczne.

Stosowane środki dydaktyczne

Podstawowym środkiem dydaktycznym wykorzystywanym w przekazywaniu wiedzy na tematy ekonomiczne i kształtowaniu postaw przedsiębiorczych młodzieży, wskazywanym przez nauczycieli, jest podręcznik. Ponad 80% nauczycieli deklaruje korzystanie z dodatkowych materiałów edukacyjnych. Zdaniem nauczycieli, zarówno nauczyciele, jak i uczniowie powszechnie korzystają z materiałów opracowywanych przez Narodowy Bank Polski. W następnej kolejności popularnością cieszą się materiały wydawnictw i organizacji pozarządowych (patrz wykres 16).

Wykres 16

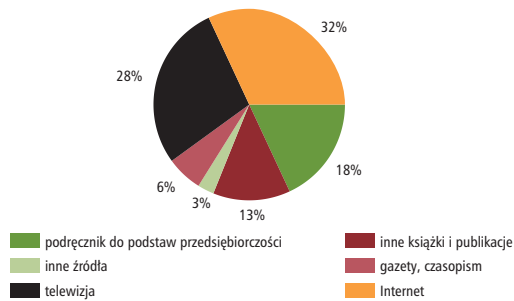
Źródła informacji, z których korzystają nauczyciele i uczniowie (poza podręcznikiem) – w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Według uczniów podstawowymi pozapodręcznikowymi źródłami informacji są dla nich Internet i telewizja. Ilustruje to wykres 17. Istnieje więc duża rozbieżność między głosami nauczycieli i uczniów co do źródeł informacji o gospodarce i ekonomii wśród uczniów. Nauczyciele powinni raczej w większym stopniu wykorzystywać w swojej działalności edukacyjnej te źródła informacji, które preferują uczniowie.

Wykres 17

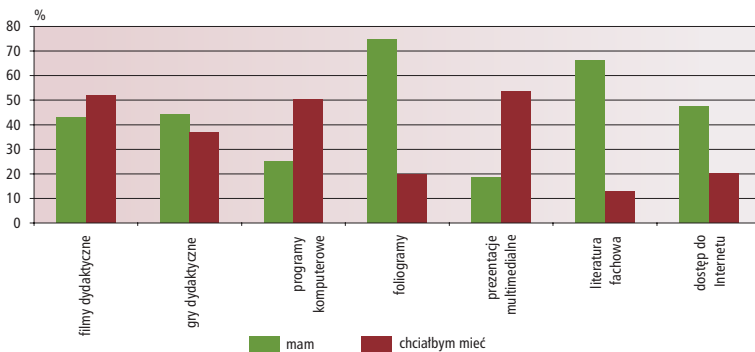
Źródła informacji na tematy gospodarczo-ekonomiczne wykorzystywane przez uczniów

Wśród dostępnych środków dydaktycznych nauczyciele wymieniają (szczegółowo prezentuje wykres 18): foliogramy i literaturę fachową.

Wykres 18

Preferowane środki dydaktyczne nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Nauczyciele (ale także dyrektorzy szkół) deklarują zapotrzebowanie na:

- prezentacje multimedialne,
- programy komputerowe,
- filmy dydaktyczne,
- gry dydaktyczne.

Blisko 60% nauczycieli ma dostęp do Internetu, a blisko 20% chciałoby móc wykorzystywać go w pracy dydaktycznej. Z kolei ponad 20% badanych nie korzysta z Internetu w pracy dydaktycznej i nie uważa, by był niezbędny.

Wszyscy uczestniczący w badaniu doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci zalecają nauczycielom przedsiębiorczości wykorzystywanie na lekcjach metod aktywizujących. Zdecydowana większość doradców odradza, by metody podawcze dominowały na zajęciach. Nawet ci, którzy zalecają wykład jako skuteczną metodę nauczania wybranych treści programowych, doradzają wzbogacanie wykładów dyskusją, prezentacją foliogramów lub prezentacją multimedialną. Doradcy i konsultanci stwierdzają, że współpracujący z nimi nauczyciele coraz częściej korzystają z metod aktywizujących. Stosowanie tych metod jest jednak utrudnione ze względów organizacyjnych (np. wymagają znacznie więcej czasu niż metody standardowe). Doradcy wskazują także, że ciągle liczna jest grupa nauczycieli, którzy – z różnych powodów – preferują nauczanie metodami podawczymi.

Również nauczyciele podkreślają znaczenie metod aktywizujących w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości. Taki sposób pracy ma, w ich opinii, przygotować uczniów do bycia przedsiębiorczym w życiu codziennym. Część nauczycieli przyznaje jednak, że rezygnuje z prowadzenia lekcji aktywnymi metodami nauczania, ponieważ są bardzo czasochłonne, a program podstaw przedsiębiorczości jest obszerny.

Na uwagę zasługuje fakt, że w badaniach jakościowych w 21 szkołach ponadgimnazjalnych tylko jeden z dyrektorów podkreślał znaczenie metod aktywnych.

Uczniowie także oczekują szerszego stosowania aktywnych form pracy i nowoczesnych środków dydaktycznych. Zainteresowani są częstszym wykorzystaniem technologii informatycznych na lekcjach podstaw przedsiębiorczości (Internet, prezentacje multimedialne, programy komputerowe). Potwierdzają częste stosowanie dla swoich potrzeb komputera (ponad 75% wskazań na odpowiedź kilka razy w ty-

godniu) i Internetu (70%). Technologie informatyczne obecnie są jednak stosowane w szkołach rzadko, choć w komputery wyposażona jest niemal każda uczestnicząca w badaniu szkoła.

Programy nauczania i podręczniki

W ramach badania zebrano bogatą dokumentację dotyczącą stosowanych w szkołach programów nauczania i podręczników podstaw przedsiębiorczości. Wśród analizowanych zagadnień znalazły się: kryteria wyboru programów nauczania oraz najczęściej stosowane programy nauczania i ich atuty.

Według konsultantów i doradców metodycznych nauczyciele, decydując o wyborze programu nauczania, faktycznie wybierają podręcznik jako główne narzędzie pracy z uczniami. Analiza zawartości programu nauczania jest zatem tylko jednym z kryteriów jego wyboru. Głównymi czynnikami wpływającymi na wykorzystanie danego programu nauczania są:

- aktywność wydawnictw rozumiana jako dostarczanie szkoleń, materiałów pomocniczych związanych z programem,
- jakość materiałów dydaktycznych i całej obudowy programu (materiały dodatkowe, środki pracy, proponowane dodatkowe rodzaje aktywności uczniów itp.),
- przyzwyczajenia, wierność raz wybranym programom,
- profil młodzieży, z jaką pracuje nauczyciel.

Wśród najpopularniejszych programów, z których korzystają nauczyciele podstaw przedsiębiorczości, dominują (w kolejności wskazań):

- „Przedsiębiorczość bez tajemnic”, WSiP – zaletami programu są: odwoływanie się do bliskich uczniom przykładów z życia, przyjazna forma przekazu, liczne propozycje praktycznych ćwiczeń w materiałach dla nauczyciela,
- „Podstawy przedsiębiorczości”, Nowa Era – atutem tego programu jest bogata i atrakcyjna obudowa dydaktyczna z przykładami scenariuszy zajęć,
- „Podstawy przedsiębiorczości”, OPERON – program ma udaną obudowę, zwłaszcza ćwiczenia dla ucznia,

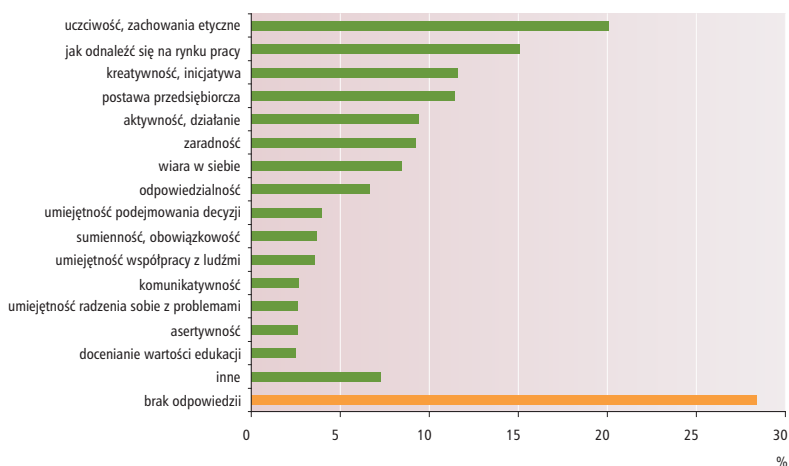
- „Ekonomia stosowana”, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości – spośród innych wyróżnia go kompletna obudowa programu, także multimedialna; umożliwia również angażowanie uczniów w liczne przedsięwzięcia inicjowane przez FMP.

Wartości przekazywane w ramach nauczania podstaw przedsiębiorczości

Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości chcą u swoich uczniów kształtować przede wszystkim postawy, które umożliwią im lepsze funkcjonowanie w dorosłym życiu. Najczęściej wymienianymi wartościami, które zamierzają przekazać na podstawach przedsiębiorczości, są: uczciwość i zachowania etyczne, kreatywność i inicjatywa, aktywność i działanie, wiara w siebie. Niepokojące jest, że blisko 30% nauczycieli podstaw przedsiębiorczości nie potrafi wskazać żadnej wartości, którą chcieliby przekazać, zajmując się edukacją ekonomiczną. Szczegóły prezentuje wykres 19.

Wykres 19

Deklarowane przez nauczycieli wartości, które chcą przekazać uczniom w ramach nauczania podstaw przedsiębiorczości

---

VI

Problemy i potrzeby nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Na podstawie badań jakościowych prowadzonych wśród doradców metodycznych i nauczycieli konsultantów podstaw przedsiębiorczości można wyodrębnić cztery grupy problemów i potrzeb nauczycieli podstaw przedsiębiorczości.

Pierwsza grupa dotyczy elementów metodyczno-programowych:

- nieumiejętność konstruowania planu wynikowego,
- kłopoty z wyborem treści programowych przedmiotu (tj. wyeliminowaniem treści najmniej istotnych, ponieważ nauczyciele uważają program podstaw przedsiębiorczości za przeładowany treściami dydaktycznymi i obawiają się, że nie będą w stanie go zrealizować),
- nieumiejętność wyboru programu nauczania (przede wszystkim wśród nauczycieli o małym doświadczeniu zawodowym),
- rzadkie stosowanie aktywizujących metod nauczania,
- brak umiejętności stworzenia korelacji międzyprzedmiotowej, w szczególności w szkołach o profilu ekonomicznym.

Druga grupa problemów ma charakter organizacyjny:

- brak materiałów dydaktycznych i pomocy dydaktycznych. Zbyt niskie wydatki na edukację uniemożliwiają wyposażenie pracowni przedsiębiorczości, zakup niezbędnych materiałów dydaktycznych itp. Wielu nauczycieli nie dysponuje materiałami, szkoły nie są w stanie im ich zapewnić. Bolączką nauczycieli jest brak pracowni przedmiotowych, wyposażonych w stanowisko komputerowe z dostępem do internetu. Potrzebne jest także wyposażenie warsztatu pracy nauczycieli w odpowiedni sprzęt typu: rzutnik pisma, rzutnik multimedialny, telewizor z magnetowidem;

- problem z kopiowaniem materiałów na lekcje;
- brak możliwości korzystania z pracowni komputerowych (lub możliwość sporadycznego korzystania);
- problemy z łączeniem lekcji w cykle 2 x 45 minut, aby uatrakcyjnić proces nauczania metodami aktywizującymi. Ponadto stosowanie aktywnych metod nauczania nie zawsze jest możliwe w zbyt licznych klasach;
- niechęć decydentów do wprowadzenia dodatkowej godziny lekcyjnej podstaw przedsiębiorczości, co umożliwiłoby pełniejszą realizację programu nauczania.

Doradcy metodyczni, nauczyciele i część dyrektorów dostrzegają konieczność zwiększenia wymiaru godzin nauczania podstaw przedsiębiorczości, co umożliwi realizację programu.

Kolejna kategoria problemów zgłaszanych przez nauczycieli podstaw przedsiębiorczości dotyczy możliwości doskonalenia zawodowego. Nauczyciele chcieliby mieć większą możliwość korzystania z kursów i szkoleń, zwłaszcza że wielu z nich to humaniści mający niepełną wiedzę ekonomiczną. Szkolenia na ogół są odpłatne, więc szkoły niechętnie na nie kierują, a samych nauczycieli nie stać na tak poważne wydatki.

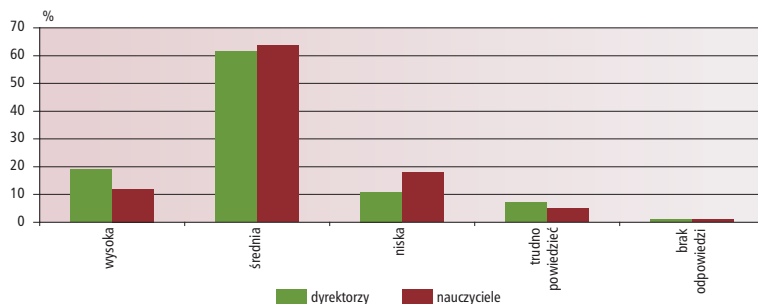
Ostatnia grupa trudności, na które uskarżają się nauczyciele, dotyczy rangi przedmiotu. Osoby uczestniczące w badaniu jednoznacznie wskazują na potrzebę większego wsparcia ze strony kierownictwa szkół i innych nauczycieli. Niska ranga przedmiotu w szkole powoduje, że dyrektorzy są mało otwarci na potrzeby nauczycieli oraz brakuje (lub w ogóle nie ma) wsparcia ze strony nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących, które umożliwiłoby korelację treści nauczania. Również uczniowie, dostrzegając tę sytuację, nie przywiązują większej wagi do przedmiotu.

Ranga przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkole

Zarówno nauczyciele podstaw przedsiębiorczości, jak i dyrektorzy szkół oraz doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci uważają, że ranga przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkole nie jest wysoka (patrz wykres 20).

Nauczyciele i dyrektorzy, którzy wysoko oceniają rangę przedmiotu podkreślają, że pomaga on uczniom w funkcjonowaniu we współczesnej gospo-

Wykres 20
Ranga przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w opinii dyrektorów i nauczycieli

darce i świecie. W przypadku oceny na poziomie średnim respondenci rozumieją rolę przedmiotu, ale większe znaczenie przypisują przedmiotom maturalnym i na nich się koncentrują. Niska ranga przedmiotu wiąże się z tym, że – zdaniem respondentów – zabiera on czas, który mógłby być przeznaczony na przedmioty maturalne. Warto zwrócić uwagę, że ranga przedmiotu jest oceniana wyżej przez dyrektorów, niż przez samych nauczycieli podstaw przedsiębiorczości.

VII

Współpraca nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z dyrektorami, innymi nauczycielami, rodzicami oraz podmiotami zewnętrznymi

---

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z dnia 9 maja 2002 r.) określa zadania, które szkoła powinna realizować na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości. Są to:

- „1. Zapewnienie uczniom możliwości uzyskania wiedzy, umiejętności i kształtowania postaw przedsiębiorczych, warunkujących aktywne uczestnictwo w życiu gospodarczym, z uwzględnieniem zasad etycznych.
2. Pomoc w rozwijaniu u uczniów umiejętności samokształcenia i samodoskonalenia oraz indywidualnych zainteresowań prowadzeniem działalności gospodarczej.
3. Tworzenie sprzyjającej atmosfery dla współpracy szkoły z przedstawicielami życia gospodarczego w regionie.
4. Wspomaganie uczniów w wyborze kierunku dalszego kształcenia.
5. Umożliwienie poznania specyfiki lokalnego rynku pracy”.

Uczeń kończący kurs podstaw przedsiębiorczości powinien posiadać według ww. rozporządzenia następujące umiejętności:

- „1. Dokonanie trafnej samooceny oraz umiejętność autoprezentacji.
2. Umiejętność stosowania podstawowych zasad pracy w zespole i prowadzenia negocjacji.
3. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego.

4. Rozróżnianie form inwestowania.
5. Umiejętność przewidywania opłacalności przedsięwzięcia gospodarczego w kontekście wydatków i przychodów, zysku i ryzyka. Obliczanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa na prostych przykładach.
6. Identyfikowanie podstawowych form własności oraz form organizacyjno-prawnych przedsiębiorstw.
7. Przygotowanie dokumentów do założenia i prowadzenia przedsiębiorstwa oraz stosowanie wymaganych procedur w celu podjęcia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną.
8. Obliczanie prostych przykładów dotyczących wyniku finansowego przedsiębiorstwa.
9. Przygotowanie podstawowych dokumentów niezbędnych w ubieganiu się o pracę oraz prowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą w warunkach symulowanych.
10. Znajomość podstawowych przepisów prawa dotyczących zatrudnienia oraz praw i obowiązków pracowników i pracodawców.
11. Odróżnianie zachowań etycznych i nieetycznych pracodawcy i pracownika.
12. Znajomość podstawowych wskaźników makroekonomicznych (PKB, PNB – nominalny i realny oraz w przeliczeniu na jednego mieszkańca, inflacja, bezrobocie).
13. Rozumienie wpływu polityki fiskalnej i monetarnej na życie gospodarcze kraju.
14. Wskazywanie korzyści i zagrożeń wynikających ze współpracy międzynarodowej, w tym z integracji Polski z Unią Europejską oraz globalizacji gospodarki.

Aby realizować powyższe zadania szkoły oraz by uczniowie mogli osiągnąć zaplanowane cele, konieczna jest szeroka współpraca. Powinna ona obejmować nauczycieli podstaw przedsiębiorczości, nauczycieli innych przedmiotów, dyrektorów szkół, rodziców, władze lokalne oraz przedstawicieli lokalnego biznesu.

Działania wspierające nauczanie podstaw przedsiębiorczości przez dyrektora szkoły

Nauczyciele i doradcy metodyczni podkreślają, że wsparcie dyrektora szkoły jest bardzo ważne dla realizacji przedmiotu. Ponad połowa nauczycieli stwierdza, że dyrektor wspiera ich działania w dużym lub średnim zakresie, natomiast tylko co piąty – w małym. Przeczy temu duża liczba problemów, które są zgłaszane przez nauczycieli. Różnica może wynikać z tego, że nauczyciele oceniają wsparcie dyrektorów wysoko w stosunku do tego, co jest możliwe w sytuacji ograniczonych środków. Takiej współpracy nie potwierdzają opinie doradców i konsultantów współpracujących z nauczycielami. Ich zdaniem, konieczna jest większa aktywność dyrekcji szkół w tym zakresie.

Najczęstszą formą wsparcia wskazywaną przez dyrektorów i nauczycieli jest uaktualnianie materiałów i pomocy dydaktycznych potrzebnych w nauczaniu przedmiotu.

Część aktywnych nauczycieli dostrzega dobry klimat do podejmowania przez nich dodatkowych inicjatyw, przedsięwzięć, projektów na terenie szkoły. Według dyrektorów szkół jest to istotne wsparcie dla nauczycieli. Doradcy podkreślają również, że jakość współpracy z dyrekcją niejednokrotnie zależy od postawy samego nauczyciela: im większe zaangażowanie nauczyciela, tym lepsza współpraca.

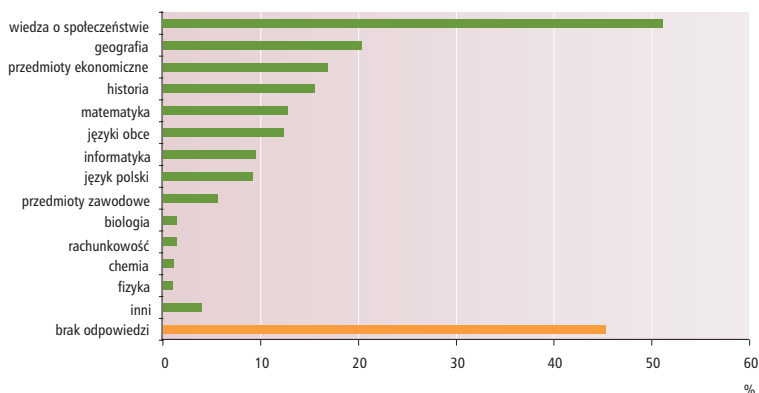
Współpraca z innymi nauczycielami

Danych na temat współpracy nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z innymi nauczycielami dostarczyli ankietowani nauczyciele, dyrektorzy szkół oraz doradcy metodyczni.

Zarówno nauczyciele podstaw przedsiębiorczości (77%), jak i dyrektorzy (75%) deklarują podczas badań ilościowych istnienie współpracy z innymi nauczycielami. Zdecydowanie najliczniejszą grupą są tu nauczyciele wiedzy o społeczeństwie, rzadziej innych przedmiotów ekonomicznych, geografii i historii. Profil grupy nauczycieli przedsiębiorczości współpracujących z innymi nauczycielami ilustruje wykres 21. Niepokoją liczne braki odpowiedzi na pytanie, z jakimi nauczycielami współpracują nauczyciele podstaw przedsiębiorczości (około 45% ankietowanych nauczycieli i 30% dyrektorów). Świadczy

Wykres 21

Współpraca nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z innymi nauczycielami w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

to o powierzchownym charakterze współpracy i zdecydowanie zaniża rzeczywiste dane o współpracy między nauczycielami zajmującymi się edukacją ekonomiczną a pozostałymi nauczycielami. Także w wywiadach prowadzonych podczas badań jakościowych z nauczycielami i dyrektorami szkół nie pojawiły się przykłady współpracy w szkole.

Stosowane formy współpracy nauczycieli postaw przedsiębiorczości z nauczycielami innych przedmiotów to głównie:

- powiązanie treści nauczania,
- wymiana wiedzy i doświadczeń,
- wspólne realizowanie projektów, konkursów, olimpiad,
- wzajemne rozwijanie tematów, często w ramach ścieżek międzyprzedmiotowych.

Analiza poziomu współpracy z innymi nauczycielami nie jest satysfakcjonująca, bowiem dużą satysfakcję deklaruje tylko 5% nauczycieli, średnią – 38%, a małą 34%. Największe wsparcie odczuwają pedagodzy uczący w liceach ogólnokształcących.

Nieco lepiej wspieranie nauczycieli przedsiębiorczości przez grono pedagogiczne oceniają dyrektorzy. Co dziesiąty uznał je za duże, a prawie połowa twierdzi, że jest średnie.

Wśród sposobów wsparcia dyrektorzy wymieniają najczęściej: podkreślanie znaczenia zagadnień ekonomicznych dla innych przedmiotów, zachęcanie uczniów do udziału w inicjatywach związanych z przedsiębiorczością, powiązanie podstaw przedsiębiorczości z innymi przedmiotami zawodowymi. Co trzeci dyrektor nie podał żadnego sposobu wsparcia.

Dyrektorzy wymienili trzy przyczyny braku wsparcia podstaw przedsiębiorczości przez nauczycieli innych przedmiotów:

- małe zainteresowanie zagadnieniami ekonomicznymi,
- skupianie się na własnym przedmiocie,
- niską znajomość problematyki podstaw przedsiębiorczości.

Współpraca z rodzicami

Aż 84% badanych nauczycieli stwierdziło, że nie mają wsparcia ze strony rodziców uczniów. Wśród nauczycieli, którzy potwierdzają takie wsparcie, wymienia się jedynie następujące jego formy: umożliwienie odwiedzenia miejsc pracy, udział w lekcjach podstaw przedsiębiorczości oraz zaopatrzenie w pomoce dydaktyczne. Nasuwa się zatem wniosek, że rodzice w niewielkim stopniu interesują się przedmiotem, bo nie jest on zdawany na maturze. Szkoła natomiast, poza wsparciem finansowym, nie ma większych oczekiwań wobec rodziców i brakuje jej pomysłów dotyczących charakteru ich zaangażowania.

Współpraca z instytucjami zewnętrznymi

Grupa doradców metodycznych i nauczycieli podkreśla, że nauczyciele podstaw przedsiębiorczości mogą liczyć na współpracę z wieloma organizacjami edukacyjnymi i instytucjami różnego typu. Podobnie widzą to dyrektorzy. Można sądzić, że w wielu obszarach wsparcie to jest większe niż oferowane nauczycielom innych przedmiotów. Z wypowiedzi respondentów wynika, że wykorzystywane są następujące formy wsparcia:

- pozyskiwanie materiałów dydaktycznych,
- uczestniczenie w szkoleniach,
- uczestnictwo w ogólnopolskich projektach edukacyjnych i konkursach,
- korzystanie z portali internetowych wyposażonych w aktualne i atrakcyjne materiały edukacyjne.

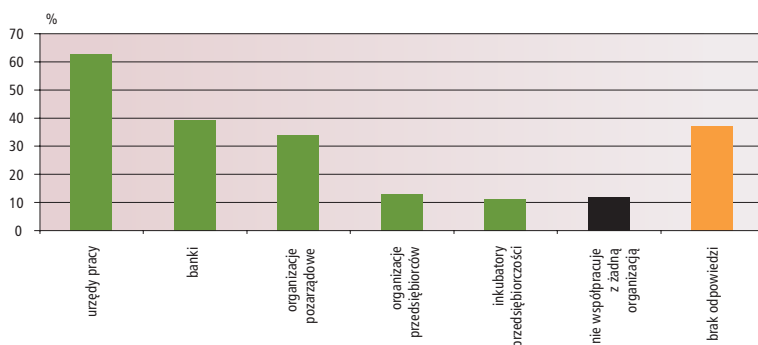
Nauczyciele, dyrektorzy i doradcy metodyczni wymieniali wiele instytucji i organizacji współpracujących z nauczycielami przedsiębiorczości. Były to:

- organizacje: Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Fundacja Stefana Batorego, Centrum Edukacji Europejskiej, Fundacja Komandor,
- Narodowy Bank Polski,
- urzędy państwowe – głównie wojewódzkie i miejskie urzędy pracy,
- wydawnictwa oferujące podręczniki i materiały do nauczania podstaw przedsiębiorczości,
- wyższe uczelnie,
- przedstawiciele lokalnego biznesu,
- kuratoria oświaty, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

Nauczyciele podstaw przedsiębiorczości z własnej inicjatywy najczęściej podejmują współpracę z urzędami pracy (ponad 60%), bankami (40%) oraz organizacjami pozarządowymi (34%). Nieco ponad 10% respondentów stwierdza, że nie współpracuje z żadnymi instytucjami. Symptomatyczny jest w tym pytaniu brak odpowiedzi ze strony około 37% ankietowanych. Można przypuszczać, że są to nauczyciele, którzy w rzeczywistości nie współpracują z podmiotami zewnętrznymi (co oznaczałoby, że ich liczba zbliża się do 50%). Szczegóły na ten temat prezentuje wykres 22.

Wykres 22

Podmioty lokalne, z którymi współpracują nauczyciele podstaw przedsiębiorczości

Wpływ wprowadzenia przedmiotu podstawy przedsiębiorczości na środowisko szkolne

Wszyscy respondenci dostrzegają zmiany, które zaszły po wprowadzeniu przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkołach. Nie są to zmiany rewolucyjne, lecz raczej ewolucyjne i mają pozytywny charakter. W szczególności polegają one na:

- systemowym kształtowaniu u uczniów umiejętności funkcjonowania w obecnych warunkach gospodarczo-ekonomicznych,
- poszerzeniu wiedzy i kultury ekonomicznej w całym środowisku szkolnym,
- większym zaangażowaniu szkół w projekty o szerokim zasięgu.

VIII

Opinie uczniów o przedmiocie

Jednym z zasadniczych celów projektu badawczego było ustalenie opinii uczniów na temat przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Spośród wielu opinii uczniów o tym przedmiocie wybrano i poddano analizie:

- ogólną akceptację przedmiotu,
- ocenę praktycznej przydatności przedmiotu,
- ocenę poziomu trudności przekazywanych treści.

Ogólny stosunek do przedmiotu

Wyniki badania wskazują, że uczniowie są nieco bardziej zainteresowani przedmiotem podstawy przedsiębiorczości niż ogólnie problematyką ekonomiczną.

Najbardziej interesują ich tematy związane z poszukiwaniem pracy. Za ciekawe uznali też takie zagadnienia jak: rynek pracy i bezrobocie, planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Dla większości stosunkowo mniej interesujące są: planowanie budżetu gospodarstwa domowego oraz ekonomiczne konsekwencje integracji Polski z UE. Zagadnienia dotyczące roli banków w gospodarce i etyki w biznesie postrzegane są jako szczególnie nieinteresujące.

Wypowiedzi dyrektorów szkół wskazują, że – ich zdaniem – przedmiot jest dość lubiany przez uczniów, ponieważ porusza bardzo aktualne zagadnienia, ale nie uznają go za ważny, gdyż nie jest przedmiotem maturalnym.

Według doradców metodycznych i nauczycieli konsultantów opinie, jakie – ich zdaniem – wyrażają uczniowie są bardziej pozytywne niż rzeczywiste opinie samych uczniów. Analizując te – nieznaczące – rozbieżności, należy jed-

nak uwzględnić fakt, że doradcy i konsultanci oceniają sytuację z perspektywy szkół, w których nauczają współpracujący z nimi nauczyciele tego przedmiotu. Doradcy kształtują zatem swoje opinie o preferencjach uczniów na podstawie sytuacji w szkołach, w których pracują nauczyciele, stosunkowo silnie zaangażowani w nauczanie podstaw przedsiębiorczości. Zaangażowanie nauczycieli na ogół pozytywnie wpływa na opinie uczniów o danym przedmiocie.

Sami doradcy zauważają tę zależność, wskazując, że na stosunek uczniów do podstaw przedsiębiorczości zasadniczy wpływ ma postawa nauczycieli. Przedmiot jest lubiany i akceptowany tylko w tych szkołach, gdzie nauczyciele stosują nowoczesne (aktywizujące) metody nauczania i proponują uczniom zróżnicowane formy edukacji. Natomiast tam, gdzie nauczyciele wykorzystują przede wszystkim metody podawcze, przedmiot postrzegany jest jako jeden z wielu innych i nie cieszy się popularnością. Przy tym treści ekonomiczne nie należą do prostych, zatem prezentowanie ich uczniom w standardowy sposób nie może pozytywnie wpływać na stosunek młodzieży do przedmiotu.

Przydatność nauczanych treści

Wyniki badania wskazują, że uczniowie postrzegają przedmiot podstawy przedsiębiorczości jako dość przydatny w życiu. Opinie na ten temat nie są entuzjastyczne, ale są pozytywne (ocen pozytywnych jest wyraźnie więcej niż jednoznacznie negatywnych). Liczba negatywnych ocen tego przedmiotu pod względem jego przydatności jest niewielka. Największą użyteczność przedmiotu dostrzegają uczniowie liceum profilowanego – 63%. Przedmiot wydaje się najmniej przydatny uczniom liceów ogólnokształcących (17% z nich jednoznacznie ocenia podstawy przedsiębiorczości jako przedmiot nieprzydatny).

Uczniowie – ogólnie postrzegając przedmiot jako dość przydatny – nie są w pełni przekonani, że dobrze przygotowuje ich do wejścia na rynek pracy. Mniej niż połowa uczniów dała odpowiedź twierdzącą. Stosunkowo najbardziej przekonani o użyteczności przedmiotu są uczniowie techników – ponad połowa stwierdza, że podstawy przedsiębiorczości przygotowują ich do wejścia na rynek pracy. Najmniej zadowoleni z tej funkcji przedmiotu są uczniowie liceów ogólnokształcących (ponad 20% odpowiedziało „nie przygotowuje”).

Zdaniem uczniów podstawy przedsiębiorczości mogą być najbardziej przydatne w poszukiwaniu pracy. Użyteczne jest – ich zdaniem – uczenie się o prawach i obowiązkach pracownika i pracodawcy. Wysoko oceniają następu-

jące zagadnienia: rynek pracy i bezrobocie oraz planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej. Stosunkowo przydatny jest według nich dział dotyczący planowania budżetu gospodarstwa domowego, za mało przydatne uznali zaś zagadnienia: rola banków w gospodarce oraz etyka w biznesie.

Doradcy i konsultanci – odwołując się do swoich doświadczeń z pracy z nauczycielami przedsiębiorczości i uczniami – oceniają, że na ogół uczniowie mają pozytywny stosunek do przedmiotu. Wynika to przede wszystkim z faktu, że doceniają, iż uczą się tam umiejętności przydatnych w życiu, zwłaszcza na rynku pracy, przy prowadzeniu działalności gospodarczej lub w innej pracy zawodowej.

Ocena poziomu trudności przedmiotu

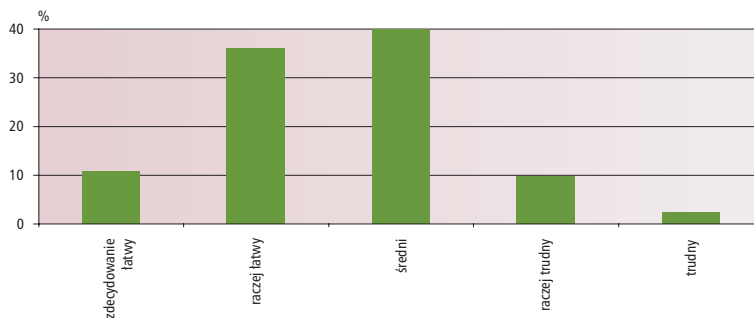
Doradcy metodyczni i nauczyciele konsultanci wielokrotnie wskazywali na ogólnie dość wysoki poziom trudności niektórych treści programowych podstaw przedsiębiorczości. Zarówno uczniom, jak i wielu nauczycielom, niemającym wykształcenia ekonomicznego, trudności sprawiają zwłaszcza teorie ekonomiczne.

Uczniowie natomiast postrzegają ten przedmiot jako stosunkowo łatwy – prawie 90% odpowiedzi nie przekracza poziomu „średni” (patrz wykres 23).

Przeświadczenie uczniów, że przedmiot nie jest trudny, potwierdzają także ich opinie, że lekcje przedsiębiorczości na ogół są dla nich zrozumiałe.

Wykres 23

Ocena stopnia trudności przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przez uczniów

Zdania na ten temat nie ma 1/3 młodych respondentów, ale tylko około 2% uczniów z badanej grupy przyznaje, że lekcje są niezrozumiałe.

Liczne badania, prowadzone zarówno przez Narodowy Bank Polski, jak i inne podmioty, pokazują jednoznacznie, że poziom wiedzy ekonomicznej uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest niski. Twierdzenie przez uczniów, że jest to łatwy przedmiot świadczy więc o małej świadomości własnego poziomu wiedzy oraz – prawdopodobnie – o niskich wymaganiach nauczycieli w stosunku do uczniów (przede wszystkim dlatego, że nie jest to przedmiot maturalny).

Sugestie uczniów na temat zmian w przedmiocie podstawy przedsiębiorczości

Uczestniczący w badaniu uczniowie zaproponowali kilka zmian, które zwiększyłyby ich satysfakcję z uczestniczenia w lekcjach podstaw przedsiębiorczości. Warto zaznaczyć, że z możliwości wypowiedzenia się na ten temat skorzystała przeszło połowa ankietowanych. Uczniowie proponowali następujące zmiany:

- szersze wykorzystywanie pomocy dydaktycznych,
- stosowanie różnorodnych, atrakcyjnych, angażujących metod pracy,
- wzmocnienie praktycznego aspektu nauczania tego przedmiotu,
- wzmocnienie kontaktów z instytucjami, firmami i przedsiębiorstwami.

IX

Wnioski i rekomendacje

Należy podkreślić, że objęte badaniem środowisko szkolne podkreśla pozytywny charakter zmian wynikających z wprowadzenia przedmiotu podstawy przedsiębiorczości do programów nauczania. Respondenci (szczególnie uczniowie) są jednak mniej przekonani, że przedmiot podstawy przedsiębiorczości dobrze przygotowuje ich do wejścia na rynek pracy. Z analizy czynników kształtujących stosunek uczniów do przedmiotu wynika, że wskazywanie uczniom użyteczności nauczanych treści wydatnie wpłynie na ich zainteresowanie danym zagadnieniem.

W trakcie badań respondenci zwracali uwagę, że ranga przedmiotu nie jest zbyt duża, m.in. ze względu na niewielki wymiar godzin nauczania oraz pominięcie go na liście przedmiotów, które można zdawać na egzaminie maturalnym. Na wzrost rangi podstaw przedsiębiorczości w szkole wpłynęłoby, zdaniem wszystkich, uznanie go za przedmiot maturalny. Być może do zwiększenia rangi przedmiotu przyczyni się Olimpiada Przedsiębiorczości organizowana przez Fundację Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.

Respondenci uważają, że warto zachęcać dyrektorów szkół do planowania realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w jednym roku szkolnym (przez 2 godziny w tygodniu). Może to ułatwić nauczycielom uatrakcyjnienie lekcji efektywnymi metodami aktywizującymi, które są jednak czasochłonne. Ważne jest też, aby przedmiot nie był realizowany w klasie maturalnej.

Wszyscy respondenci nawołują do ograniczenia treści edukacyjnych podstaw przedsiębiorczości na rzecz praktycznych zastosowań. Podkreślają, iż podstawa programowa jest zbyt obszerna w stosunku do liczby godzin przeznaczonych na realizację podstaw przedsiębiorczości. Zdaniem całego środowiska szkolnego warto wzmocnić zagadnienia praktyczne przygotowujące młodzież do poruszania się po rynku pracy: poszukiwanie pracy, planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej, rynek pracy i bezrobocie, prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.

Jako trudne do realizacji ze względu na małe zainteresowanie uczniów oraz brak obudowy metodyczno-merytorycznej wskazywano zagadnienia dotyczące: integracji Polski z UE, roli banków w gospodarce oraz etyki w biznesie.

Celowe jest wzbogacenie oferty szkoleń i materiałów dydaktycznych dla nauczycieli przedsiębiorczości o problematykę nowoczesnych metod pracy. Uczniowie oczekują przede wszystkim szerszego wykorzystania technologii komputerowej: prezentacji multimedialnych, programów komputerowych, Internetu.

Badania pokazują, że zdecydowana większość nauczycieli podstaw przedsiębiorczości ma formalne kwalifikacje do nauczania tego przedmiotu. Dla ponad połowy nauczycieli nie jest to jednak przedmiot wiodący, z czego wynika ich ograniczone zaangażowanie w jego nauczanie.

Dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości należałoby organizować szkolenia nastawione przede wszystkim na zdobywanie przez nich wiedzy, niezależnie jakiego tematu z podstawy programowej będą dotyczyły. Zakresem tematycznym, w ramach którego pomoc jest szczególnie potrzebna, jest integracja Polski z Unią Europejską.

Wysoko oceniono niektóre programy nauczania i podręczniki – za ich realizm, bliskie życiu rozwiązania metodyczne, praktyczne ćwiczenia zawarte w materiałach dydaktycznych, modelowe scenariusze zajęć i ćwiczenia dla uczniów, multimedialne narzędzia dydaktyczne, rozwiązania umożliwiające pozalekcyjne aktywizowanie uczniów.

Wysoko ceniona jest współpraca szkół ze środowiskiem pozaszkolnym (choć nie jest ona powszechna), głównie z organizacjami pozarządowymi, urzędami pracy i bankami. Ogólnopolskie projekty oraz konkursy, inicjowane przez organizacje pozarządowe i instytucje centralne, skutecznie aktywizują środowisko szkolne do rozwoju edukacji ekonomicznej. Niepokojąca jest natomiast znikoma współpraca szkół z lokalnym biznesem. Brakuje kontaktu z przedsiębiorcami, obserwacji pracy firm i instytucji, przykładów dobrej praktyki.

Współpraca nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z nauczycielami innych przedmiotów w zakresie edukacji ekonomicznej jest ograniczona. Konieczne jest przygotowanie materiałów dydaktycznych do nauczania zagadnień ekonomicznych na innych przedmiotach szkolnych, aby powiązać zakresy tematyczne przedmiotów i zwiększyć efektywność edukacji ekonomicznej. Pożądane są propozycje konkretnych działań nastawionych na taką współpracę oraz dbałość o edukację ekonomiczną całego środowiska nauczycielskiego.

X

Aneks – zestaw narzędzi badawczych

Ankieta dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości	49
Ankieta dla dyrektorów szkół dotycząca nauczania podstaw przedsiębiorczości	59
Ankieta dla ucznia dotycząca podstaw przedsiębiorczości .	64
Scenariusz wywiadu z doradcą metodycznym lub konsultantem podstaw przedsiębiorczości	70
Scenariusz wywiadu z nauczycielem podstaw przedsiębiorczości	78
Scenariusz wywiadu z dyrektorem szkoły	82

Ankieta dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości

Szanowni Państwo,

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli przeprowadza na zlecenie Narodowego Banku Polskiego badanie dotyczące nauczania podstaw przedsiębiorczości. Wyniki badania będą wykorzystane do realizacji projektów wspomagających nauczanie podstaw przedsiębiorczości.

Ankieta jest anonimowa, to znaczy, że w raporcie z badania nie będzie można zidentyfikować osób, które udzieliły odpowiedzi.

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Realizatorzy badania

Instrukcja wypełniania ankiety

Proszę zaznaczać kwadraty przy odpowiedziach, które zgodne są z Państwa opiniami na dany temat oraz wpisać odpowiedzi na pytania otwarte w miejscach „wykropkowanych”.

1. Jaki jest Pana/i główny przedmiot nauczania?

.....

2. Z jakiego podręcznika podstaw przedsiębiorczości głównie Pan/i korzysta?.....

.....

3. Proszę wskazać maksymalnie 3 najważniejsze dla Pana/i jako nauczyciela przedsiębiorczości zakresy tematyczne objęte programem nauczania na lekcjach przedsiębiorczości.
--

4. Proszę wskazać maksymalnie 3 zakresy tematyczne, szczególnie przydatne Pana/i zdaniem, ze względu na funkcjonowanie młodzieży we współczesnym systemie gospodarczym.
---

5. Proszę wskazać maksymalnie 3 zakresy tematyczne, które sprawiają największe trudności w realizacji, ze względu na brak pomocy metodycznych.
--

6. Proszę wskazać maksymalnie 3 zakresy tematyczne, które sprawiają największe trudności w realizacji, ze względu na zawieranie zbyt wielu treści w stosunku do limitu godzin.
--

7. Proszę wskazać maksymalnie 3 zakresy tematyczne, które sprawiają największe trudności w realizacji, ze względu na brak zainteresowania uczniów tematyką.
---

8. Proszę wskazać maksymalnie 3 zakresy tematyczne, które sprawiają największe trudności w realizacji, ze względu na Pana/i niewystarczające przygotowanie merytoryczne.
--

	pyt. 3 ważny dla mnie	pyt. 4 szczególnie przydatny, ze względu na funkcjonowanie młodzieży we współczesnej gospodarce	pyt. 5 sprawiający trudności w realizacji ze względu na brak pomocy metodycznych	pyt. 6 sprawiający trudności w realizacji ze względu na zawieranie zbyt wielu treści w stosunku do limitu godzin	pyt. 7 sprawiający trudności w realizacji ze względu na brak zainteresowania uczniów tematyką	pyt. 8 sprawiający trudności w realizacji ze względu na niewystarczające przygotowanie merytoryczne
zakres tematyczny	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B. rynek pracy i bezrobocie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D. rola banków w gospodarce	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G. etyka w biznesie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
J. inne, jakieg.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

METODY PRACY

9. Jakie metody pracy z uczniami na lekcjach przedsiębiorczości, stosuje Pan/i najczęściej?

Proszę wskazać maksymalnie 4 metody.

☐ A. gry dydaktyczne	☐ F. burza mózgów
☐ B. metaplan	☐ G. drzewo decyzyjne
☐ C. symulacja	☐ H. wykład
☐ D. metoda projektu	☐ I. mapa mentalna
☐ E. dyskusja (tj. inne niż wskazane wyżej formy dyskusji)	☐ J. praca z tekstem źródłowym
☐ K. inne, jakie.....	
-

10. Jakie formy aktywności w nauczaniu przedsiębiorczości stosuje Pan/i najczęściej?

Proszę wskazać maksymalnie 2 aktywności

☐ A. wyjścia do instytucji/przedsiębiorstw/organizacji	☐ D. udział uczniów w projektach lokalnych/regionalnych
☐ B. spotkania z przedstawicielami biznesu	☐ E. udział uczniów w projektach ogólnopolskich
☐ C. współpraca z instytucjami/przedsiębiorstwami/organizacjami	☐ F. udział uczniów w projektach międzynarodowych
☐ G. inne, jakie.....	
-

11. Czy w szkole są realizowane pozalekcyjne działania z obszaru przedsiębiorczości?

tak

nie

Jeżeli **nie**, to proszę przejść do pytania nr 13

---

12. Jeżeli **tak**, to czy są to:

konkursy

olimpiada wiedzy
ekonomicznej

projekty

koła zainteresowań

inne, jakie.....

POMOCE DYDAKTYCZNE

13. Proszę wskazać, które pomoce dydaktyczne Pan/i posiada i wykorzystuje na lekcjach przedsiębiorczości, a które chciałby/aby Pan/i mieć.

	mam i wykorzystuję	chciałbym/abym mieć i wykorzystywać
A. filmy dydaktyczne	☐	☐
B. gry dydaktyczne	☐	☐
C. programy komputerowe	☐	☐
D. foliogramy	☐	☐
E. prezentacje multimedialne	☐	☐
F. literatura fachowa	☐	☐
G. prasa fachowa	☐	☐
H. Internet	☐	☐
I. inne, jakie	☐	☐
.....		

14. Czy poza podręcznikiem korzysta Pan(i) także z innych źródeł informacji o problematyce objętej programem nauczania podstaw przedsiębiorczości?

tak nie

Jeżeli **nie**, to proszę przejść do pytania nr 16

15. Jeżeli tak, to czy są to:

publikacje lub inne materiały informacyjne NBP, jakie .....

publikacje lub inne materiały informacyjne organizacji i stowarzyszeń przedsiębiorców, jakich .....

publikacje lub inne materiały informacyjne organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń) zajmujących się edukacją ekonomiczną, jakich.....

publikacje lub inne materiały informacyjne wydawnictw, jakich.....

inne, jakie.....

16. Czy poza podręcznikiem uczniowie korzystają także z innych źródeł informacji o problematyce objętej programem nauczania podstaw przedsiębiorczości?

tak nie

Jeżeli **nie**, to proszę przejść do pytania nr 18

17. Jeżeli tak, to czy są to:

- publikacje lub inne materiały informacyjne NBP, jakie .....
- publikacje lub inne materiały informacyjne organizacji i stowarzyszeń przedsiębiorców, jakich .....
- publikacje lub inne materiały informacyjne organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń) zajmujących się edukacją ekonomiczną, jakich.....
- publikacje lub inne materiały informacyjne wydawnictw, jakich.....
- inne, jakie.....

POTRZEBY SZKOLENIOWE

18. Jaką tematyką szkoleń w obszarze przedsiębiorczości, i w podziale na wiedzę i umiejętności, jest Pan/i najbardziej zainteresowany/a?

- żadną

	wiedza merytoryczna	umiejętności dydaktyczne
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	☐	☐
B. rynek pracy i bezrobocie	☐	☐
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	☐	☐
D. rola banków w gospodarce	☐	☐
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	☐	☐
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	☐	☐
G. etyka w biznesie	☐	☐
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	☐	☐
I. inne, jakie	☐	☐

KLIMAT DLA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W SZKOLE

19. Jak ocenia Pan/i rangę przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkole?

☐ wysoka	☐ średnia	☐ niska	☐ trudno powiedzieć
---------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	--

20. Jak zaplanowano w roku szkolnym 2004/5 realizację godzin lekcyjnych z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w Pani/a szkole?

	1 godz. w tygodniu	2 godz. w tygodniu
I klasa	☐	☐
II klasa	☐	☐
III klasa	☐	☐

21. Czy miał/a Pan/i wpływ na takie rozplanowanie zajęć z podstaw przedsiębiorczości?

tak nie

22. Czy współpracuje Pan/i z nauczycielami innych przedmiotów w ramach realizowania zajęć z podstaw przedsiębiorczości?

tak nie

Jeżeli **nie** proszę przejść do pytania nr 25

23. Jeżeli **tak**, to z nauczycielami jakich przedmiotów Pan/i współpracuje ?

- język polski
- języki obce
- geografia
- matematyka
- biologia
- wiedza o społeczeństwie
- historia
- fizyka
- chemia
- inne, jakie .....

24. W jaki sposób współpracuje Pan/i z nauczycielami innych przedmiotów w ramach realizacji zajęć z podstaw przedsiębiorczości?.....

25. W jakim stopniu inni nauczyciele wspomagają Pana/ią w kształtowaniu przedsiębiorczych postaw wśród uczniów?

dużym średnim małym wcale trudno powiedzieć

26. W jakim stopniu dyrektor wspiera Pana/ią w działaniach podejmowanych w obszarze przedsiębiorczości?

dużym średnim małym wcale trudno powiedzieć

27. Czy rodzice wspomagają Pana/ią w realizowaniu zajęć z podstaw przedsiębiorczości?

tak

nie

Jeżeli **nie**, to proszę przejść do pytania nr 29

28. Jeżeli **tak**, to w jaki sposób:

- organizują wyjścia do swojego miejsca pracy
- dzielą się, podczas lekcji, swoim doświadczeniem zawodowym
- pomagają zaopatrzyć szkołę w pomoce dydaktyczne przydatne w prowadzeniu lekcji przedsiębiorczości
- inny, jaki.....

29. Czy w ciągu ostatnich dwóch lat szkolnych brał/a Pan/i udział w szkoleniach z zakresu przedsiębiorczości?

nie jeżeli **nie** proszę przejść do pytania nr 31

1-2 szkolenia

3-4 szkolenia

5 szkoleń i więcej

30. Kto w największym stopniu finansował Pani/a udział w szkoleniach?

ja sam/a

szkoła

organizator

ktoś inny

31. Czy współpracuje Pan/i, z następującymi organizacjami:

- urzędy pracy
- inkubatory przedsiębiorczości
- banki
- organizacje przedsiębiorców/ pracodawców
- fundacje/stowarzyszenia zajmujące się edukacją ekonomiczną
- inne, jakie .....
- nie współpracuję z żadną organizacją

32. Czy działa Pan/i w samorządzie lokalnym?

tak

nie

33. W jakim stopniu nauczanie przedsiębiorczości jest dla Pani/a satysfakcjonujące?

bardzo dużym   dużym   średnim   małym   bardzo małym   wcale   trudno powiedzieć

Proszę uzasadnić odpowiedź:.....

.....

34. Jakie wartości chce Pan/i przekazać uczniom w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości?

.....

.....

METRYCZKA

M1. Jaki kierunek studiów Pan/i ukończył/a?.....

M2. Jak długi jest Pani/a staż pracy w szkole?

0 – 3 lata   4 – 9 lat   10 – 15 lat   16 – 25 lat   26 lat i więcej

M3. W jakim wymiarze czasu pracy jest Pan/i zatrudniony w szkole?

1- 5 godz.   6 – 10 godz.   11 – 17 godz.   18 godz. i więcej

M4. W jakim wymiarze czasu pracy uczy Pan/i przedsiębiorczości?

1- 5 godz   6 – 10 godz   11 – 17 godz.   18 godz. i więcej

M5. Czy posiada Pan/i formalne kwalifikacje do nauczania podstaw przedsiębiorczości?

tak   nie   jestem w trakcie zdobywania kwalifikacji

M6. Jaki posiada Pan/i stopień awansu zawodowego?

stażysta   kontraktowy   mianowany   dyplomowany

M7. Proszę wskazać wielkość miejscowości, w której znajduje się szkoła:

do 20 tys.   20-50 tys.   50-100 tys.   100-500 tys.   powyżej 500 tys.

M8. Proszę wskazać typ szkoły, w której Pan/i uczy:

liceum ogólnokształcące   liceum profilowane   technikum

M9. Proszę wskazać liczbę uczniów w szkole, w której Pan/i uczy:

do 200 uczniów   201-500 uczniów   501-1000 uczniów   powyżej 1000 uczniów

---

M10. Proszę wskazać województwo, w którym znajduje się szkoła, w której Pan/i uczy:

☐ mazowieckie	☐ lubuskie
☐ śląskie	☐ opolskie
☐ pomorskie	☐ łódzkie
☐ zachodniopomorskie	☐ świętokrzyskie
☐ kujawsko-pomorskie	☐ małopolskie
☐ podlaskie	☐ wielkopolskie
☐ lubelskie	☐ warmińsko - mazurskie
☐ podkarpackie	☐ dolnośląskie

M11. Płeć

kobieta   mężczyzna

Ankieta dla dyrektorów szkół dotycząca nauczania podstaw przedsiębiorczości

Szanowni Państwo,

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli przeprowadza na zlecenie Narodowego Banku Polskiego oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu badanie dotyczące nauczania podstaw przedsiębiorczości. Wyniki badania będą wykorzystane do realizacji projektów wspomagających nauczanie podstaw przedsiębiorczości.

Ankieta jest anonimowa, to znaczy, że w raporcie z badania nie będzie można zidentyfikować osób, które udzieliły odpowiedzi na pytania ankiety.

Dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Realizatorzy badania

INSTRUKCJA WYPEŁNIANIA ANKIETY

Proszę zaznaczać kwadraty przy odpowiedziach, które zgodnie są z Pani/a opiniami na dany temat oraz wpisać odpowiedzi na pytania otwarte w miejscach „wykropkowanych”.

1. Jakie formy aktywności w nauczaniu *podstaw przedsiębiorczości* stosuje według Pana/i wiedzy **najczęściej** nauczyciel *podstaw przedsiębiorczości* w Pana/i szkole?

Proszę wskazać maksymalnie 2 aktywności.

☐ A. spotkania z przedstawicielami instytucji finansowych (firmy ubezpieczeniowe, banki, NBP)	☐ F. udział uczniów w konkursach szkolnych
☐ B. spotkania z przedstawicielami urzędów takich jak urzędy pracy, urzędy skarbowe lub inne	☐ G. udział uczniów w konkursach międzyszkolnych
☐ C. spotkania z przedstawicielami firm prowadzącymi działalność gospodarczych w różnych branżach	☐ H. udział uczniów w konkursach ogólnopolskich
☐ D. udział uczniów w olimpiadzie ekonomicznej	☐ I. koło zainteresowań o tematyce ekonomicznej
☐ E. realizacja projektów edukacyjnych	
☐ J. inne, jakie ?.....	
☐ K. trudno powiedzieć.....	

POMOCE DYDAKTYCZNE

2. Czy Pana/i zdaniem wyposażenie szkoły w środki dydaktyczne do nauczania *podstaw przedsiębiorczości* jest wystarczające?

☐	☐	☐	☐	☐	☐
tak	raczej tak	średnio	raczej nie	nie	trudno powiedzieć

Jeśli **tak** lub **raczej tak**, proszę przejść do pytania nr 4.

3. Których pomocy dydaktycznych Pana/i zdaniem brakuje na lekcjach *podstaw przedsiębiorczości*?

☐ filmów dydaktycznych	☐ literatury fachowej
☐ gier dydaktycznych	☐ prasy fachowej
☐ programów komputerowych	☐ Internetu
☐ foliogramów	☐ prezentacji multimedialnych

POTRZEBY SZKOLENIOWE

4. Jakie, Pani/a zdaniem, szkolenia w podziale na wiedzę i umiejętności są najpotrzebniejsze nauczycielom *podstaw przedsiębiorczości* ?

- żadne trudno powiedzieć

	wiedza merytoryczna	umiejętności dydaktyczne
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	☐	☐
B. rynek pracy i bezrobocie	☐	☐
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	☐	☐
D. rola banków w gospodarce	☐	☐
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	☐	☐
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	☐	☐
G. etyka w biznesie	☐	☐
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	☐	☐
I. inne, jakie	☐	☐
.....	☐	☐

KLIMAT DLA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W SZKOLE

5. Jak ocenia Pan/i rangę przedmiotu *podstawy przedsiębiorczości* w szkole?

- wysoka   średnia   niska   trudno powiedzieć

6. Jak zaplanowano w roku szkolnym 2004/5 realizację godzin lekcyjnych z przedmiotu *podstawy przedsiębiorczości* w Pani/a szkole?

	1 godz. w tygodniu	2 godz. w tygodniu
I klasa	☐	☐
II klasa	☐	☐
III klasa	☐	☐

7. Czy nauczyciel *podstaw przedsiębiorczości* miał wpływ na takie rozplanowanie zajęć z *podstaw przedsiębiorczości*?

- tak nie

8. Czy, według Pani/a wiedzy, nauczyciel *podstaw przedsiębiorczości* współpracuje z nauczycielami innych przedmiotów, w ramach realizowania zajęć z *podstaw przedsiębiorczości*?

tak   nie   trudno powiedzieć

Jeżeli **nie lub trudno powiedzieć**, proszę przejść do pytania nr 10

9. Jeżeli **tak**, to z nauczycielami jakich przedmiotów i w jaki sposób współpracuje nauczyciel *podstaw przedsiębiorczości*?

jakie przedmioty? .....

w jaki sposób?

.....

10. W jakim stopniu, według Pani/a wiedzy, inni nauczyciele wspomagają nauczyciela *podstaw przedsiębiorczości* w kształtowaniu przedsiębiorczych postaw wśród uczniów?

dużym   średnim   małym   wcale   trudno powiedzieć

Proszę uzasadnić swoją odpowiedź .....

.....

11. W jakim stopniu wspiera Pan/i nauczyciela *podstaw przedsiębiorczości* w działaniach podejmowanych w obszarze przedsiębiorczości?

dużym   średnim   małym   wcale   trudno powiedzieć

12. Jeżeli wspiera Pan/i nauczyciela przedsiębiorczości w stopniu dużym, średnim bądź małym, to w jaki sposób?.....

.....

13. Czy w ciągu ostatnich dwóch lat szkolnych nauczyciel *podstaw przedsiębiorczości* brał udział w szkoleniach z zakresu przedsiębiorczości?

tak   nie   trudno powiedzieć

Jeżeli **nie lub trudno powiedzieć** proszę przejść do pytania nr 15

14. Kto w największym stopniu finansował udział nauczyciela *podstaw przedsiębiorczości* w szkoleniach?

on sam
  szkoła
  organizator
  ktoś inny
  trudno powiedzieć

15. Proszę ocenić nauczyciela *podstaw przedsiębiorczości*, pracującego w Pani/a szkole, w porównaniu z nauczycielami innych przedmiotów pod następującymi względami:

	mniejsza/e	taka/ie sama/o	większa/e	trudno powiedzieć
A. doskonalenie własne	☐	☐	☐	☐
B. częstotliwość uczestnictwa w szkoleniach	☐	☐	☐	☐
C. aktywność wewnątrz szkoły	☐	☐	☐	☐

16. W jakim stopniu, jak Pan/i sądzi, nauczanie *podstaw przedsiębiorczości* jest satysfakcjonujące dla nauczyciela *podstaw przedsiębiorczości*?

bardzo dużym
  dużym
  średnim
  małym
  bardzo małym
  wcale
  trudno powiedzieć

17. Co Pana/i zdaniem, nauczanie *podstaw przedsiębiorczości* daje szkole?

.....

18. Co Pana/i zdaniem, nauczanie *podstaw przedsiębiorczości* daje uczniom?

.....

METRYCZKA

M1. Jak długi jest Pani/a staż pracy w szkole?

0-5 lat
  6-10 lat
  11-15 lat
  16-25 lat
  26 lat i więcej

M2. Proszę wskazać wielkość miejscowości, w której znajduje się szkoła:

do 20 tys.
  20-50 tys.
  50-100 tys.
  100-500 tys.
  powyżej 500 tys.

M3. Proszę wskazać typ szkoły, w której Pan/i pracuje:

liceum
 liceum profilowane
 technikum
 ogólnokształcące

M4. Proszę wskazać liczbę uczniów w szkole, w której Pan/i pracuje:

do 200 uczniów
 201-500 uczniów
 501-1000 uczniów
 powyżej 1000 uczniów

M5. Proszę wskazać województwo, w którym znajduje się szkoła, w której Pan/i pracuje:

☐ mazowieckie	☐ lubuskie
☐ śląskie	☐ opolskie
☐ pomorskie	☐ łódzkie
☐ zachodnio pomorskie	☐ świętokrzyskie
☐ kujawsko pomorskie	☐ małopolskie
☐ podlaskie	☐ wielkopolskie
☐ lubelskie	☐ warmińsko mazurskie
☐ podkarpackie	☐ dolnośląskie

M6. Płeć

kobieta
 mężczyzna

Ankieta dla ucznia dotycząca podstaw przedsiębiorczości

Uczniu,

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli przeprowadza na zlecenie Narodowego Banku Polskiego oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu badanie dotyczące jednego z przedmiotów, którego się obecnie uczycie - podstaw przedsiębiorczości. Wyniki badania będą wykorzystane do realizacji projektów wspomagających nauczanie podstaw przedsiębiorczości.

Ankieta jest anonimowa, to znaczy, że w raporcie z badania nie będzie można zidentyfikować osób, które udzieliły odpowiedzi.

Dziękujemy Ci za wypełnienie ankiety.

Realizatorzy badania

Instrukcja wypełniania ankiety

W większości pytań udzielić odpowiedzi przez **zakreślenie „kółkiem”** numeru przy odpowiedziach, zgodnych z Twoją opinią na dany temat. W niektórych pytaniach, zamiast numerów, znajdują się miejsca „wykropkowane” - należy tam wpisać odpowiedź pełnym zdaniem.

1. Na początek oceń, na ile interesujący, ciekawy dla Ciebie jest przedmiot <i>podstaw przedsiębiorczości</i> . Wystaw <i>podstawom przedsiębiorczości</i> ocenę, posługując się skalą „1” (całkowicie nudny) - „5” (szczególnie interesujący)				
1	2	3	4	5

2. W jakim stopniu interesujesz się problematyką ekonomiczną, funkcjonowaniem gospodarki rynkowej?	1. zdecydowanie się nie interesuję 2. raczej się nie interesuję 3. trudno powiedzieć, nie wiem 4. raczej się interesuję 5. zdecydowanie się interesuję
--	--

3. Z jakich źródeł informacji na tematy gospodarczo- ekonomiczne korzystasz?	1. z gazet, czasopism 2. z telewizji 3. z Internetu 4. z podręcznika do <i>podstaw przedsiębiorczości</i> 5. z innych książek, publikacji 6. z innych źródeł, wpisz z jakich: .....
--	---

4. Czy na lekcjach <i>podstaw przedsiębiorczości</i> uzyskujesz tyle wiedzy o problemach ekonomicznych, ile chcesz?	1. zdecydowanie nie 2. raczej nie 3. trudno jednoznacznie powiedzieć 4. raczej tak 5. zdecydowanie tak
---	--

5. Oceń, w jakim stopniu <i>podstawy przedsiębiorczości</i> są przedmiotem trudnym dla Ciebie? Wystaw <i>podstawom przedsiębiorczości</i> ocenę za poziom trudności, posługując się skalą od „1” (zdecydowanie trudny) do „5” (zdecydowanie łatwy)				
1	2	3	4	5

6. Oceń, w jakim stopniu przedmiot <i>podstawy przedsiębiorczości</i> <u>jest</u> lub <u>może być</u> w przyszłości dla Ciebie przydatny. Wystaw <i>podstawom przedsiębiorczości</i> ocenę za przydatność, posługując się skalą: od „1” (zupełnie nieprzydatny) do „5” (szczególnie przydatny)				
1	2	3	4	5

7. Każdy z podanych w tabeli tematów poruszanych na lekcjach <i>podstaw przedsiębiorczości</i> , oceń pod względem przydatności dla Ciebie.	1. zdecydowanie nieprzydatny 2. raczej nieprzydatny 3. trudno powiedzieć 4. raczej przydatny 5. zdecydowanie przydatny				
1. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	1	2	3	4	5
2. rynek pracy i bezrobocie	1	2	3	4	5
3. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	1	2	3	4	5
4. rola banków w gospodarce	1	2	3	4	5
5. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	1	2	3	4	5
6. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	1	2	3	4	5
7. etyka w biznesie	1	2	3	4	5
8. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	1	2	3	4	5
9. inne tematy, wpisz jakie:	1	2	3	4	5

8. A teraz oceń, w jakim stopniu każdy z tematów poruszanych na lekcjach <i>podstaw przedsiębiorczości</i> jest dla Ciebie interesujący, ciekawy.	1. zdecydowanie nudny, nieinteresujący 2. raczej nudny, nieinteresujący 3. trudno powiedzieć 4. raczej interesujący 5. zdecydowanie interesujący				
1. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	1	2	3	4	5
2. rynek pracy i bezrobocie	1	2	3	4	5
3. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	1	2	3	4	5
4. rola banków w gospodarce	1	2	3	4	5
5. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	1	2	3	4	5
6. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	1	2	3	4	5
7. etyka w biznesie	1	2	3	4	5
8. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	1	2	3	4	5
9. inne tematy, wpisz jakie:	1	2	3	4	5

9. Oceń, w jakim stopniu przedmiot <i>podstawy przedsiębiorczości</i> przygotowuje Cię do wejścia na rynek pracy? Wystaw <i>podstawom przedsiębiorczości</i> ocenę za przygotowanie Cię do wejścia na rynek pracy, posługując się skalą od „1” (całkowicie nie przygotowuje) do „5” (zdecydowanie przygotowuje)				
1	2	3	4	5

10. Czy w Twojej szkole uczniowie mają możliwość korzystania z:	1. komputerów
	2. Internetu

11. Jak często uczniowie w Twojej szkole mają możliwość korzystania z komputerów i Internetu		
	komputer	Internet
kilka razy w tygodniu	☐	☐
kilka razy w miesiącu	☐	☐
kilka razy w semestrze	☐	☐
kilka razy w roku	☐	☐
w ogóle nie korzystamy	☐	☐

12. Z których pomocy korzysta nauczyciel w trakcie lekcji z *podstaw przedsiębiorczości*?

1. filmy dydaktyczne	6. literatura fachowa
2. gry dydaktyczne	7. prasa fachowa
3. programy komputerowe	8. Internet
4. foliogramy	9. nie korzysta z żadnych pomocy
5. prezentacje multimedialne	

13. Zaznacz te pomoce naukowe, z których chciałbyś korzystać na lekcjach *podstaw przedsiębiorczości*:

1. filmy dydaktyczne	6. literatura fachowa
2. gry dydaktyczne	7. prasa fachowa
3. programy komputerowe	8. Internet
4. foliogramy	9. nie chcę korzystać z żadnych pomocy
5. prezentacje multimedialne	

14. Czy na lekcjach *podstaw przedsiębiorczości* w Twojej klasie kiedykolwiek odbywały/odbywało/odbywała się:

Zaznacz kółkiem metody, które były stosowane na lekcjach *podstaw przedsiębiorczości*

1. wykłady, pogadanki
2. dyskusje
3. praca w grupach
4. realizacja projektów edukacyjnych
5. praca z tekstem źródłowym
6. gry dydaktyczne
7. inne - napisz, jakie?

.....

15. A które z podanych metod **najczęściej** wykorzystuje Twój nauczyciel na lekcjach *podstaw przedsiębiorczości*?

Zaznacz nie więcej niż 3 metody.

1. wykłady, pogadanki
2. dyskusje
3. praca w grupach
4. projekty edukacyjne
5. praca z tekstem źródłowym
6. gry dydaktyczne
7. inne - napisz, jakie?

.....

<p>16. Czy w ramach przedmiotu <i>podstawy przedsiębiorczości</i> uczestniczyliście w:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. spotkaniach z przedstawicielami instytucji finansowych (firmy ubezpieczeniowe, banki, NBP) 2. spotkaniach z przedstawicielami urzędów takich jak urzędy pracy, urzędy skarbowe lub inne 3. spotkaniach z przedstawicielami firm prowadzącymi działalność gospodarczą w różnych branżach w Waszej okolicy 4. konkursach szkolnych 5. konkursach międzyszkolnych 6. konkursach ogólnopolskich 7. olimpiadzie ekonomicznej 8. kole zainteresowań o tematyce ekonomicznej 9. realizacji projektów edukacyjnych 10. inne, wypisz jakie .....
---	---

<p>17. Czy lekcje <i>podstaw przedsiębiorczości</i> w Twojej szkole są zrozumiałe dla Ciebie?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. zdecydowanie niezrozumiałe 2. raczej niezrozumiałe 3. czasem zrozumiałe, czasem niezrozumiałe 4. raczej zrozumiałe 5. zdecydowanie zrozumiałe
--	--

18. Jakie uwagi, pomysły zmian, propozycje, chciałbyś przekazać swojemu nauczycielowi *podstaw przedsiębiorczości*?
Wpisz swoje uwagi poniżej:

<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--

A teraz podaj nam kilka ogólnych informacji o sobie i Twojej szkole:

A. Czy jesteś	1. dziewczyną 2. chłopcem
B. W jakim jesteś wieku?	1. 15 lat 2. 16 lat 3. 17 lat 4. 18 lat
C. W której klasie się uczysz?	1. w pierwszej 3. w drugiej 4. w trzeciej 5. w czwartej
D. W jakim typie szkoły się uczysz?	1. liceum ogólnokształcące 2. liceum profilowane 3. technikum
E. W jakim mieszkasz województwie?	
1. dolnośląskie	9. podkarpackie
2. kujawsko-pomorskie	10. podlaskie
3. lubelskie	11. pomorskie
4. lubuskie	12. śląskie
5. łódzkie	13. świętokrzyskie
6. małopolskie	14. warmińsko-mazurskie
7. mazowieckie	15. wielkopolskie
8. opolskie	16. zachodniopomorskie

WYWIAD Z DORADCĄ METODYCZNYM LUB KONSULTANTEM
 PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Należy pytanego doradcę metodycznego/konsultanta jak najczęściej namawiać do podawania konkretnych przykładów, działań, rozwiązań, faktów.

1. **Jak długo jest Pan/i doradcą metodycznym? A od jak dawna z zakresu podstaw przedsiębiorczości?**
2. **Dlaczego został/a Pan/i doradcą? A dlaczego zdecydował się Pan/i zostać doradcą podstaw przedsiębiorczości?**
3. **Jakie są Pani/a najważniejsze doświadczenia zawodowe, sukcesy w pracy metodycznej? A Jakie są Pana/i sukcesy związane z przedsiębiorczością?**

Od tego momentu rozmawiamy już **TYLKO** o podstawach przedsiębiorczości.

4. **Czy praca w charakterze doradcy podstaw przedsiębiorczości daje Panu/Pani satysfakcję i dlaczego?**

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

Co jest łatwe, co trudne, z czym są szczególne kłopoty?

5. **Jakiego typu ofertę doskonalenia proponuje Pan/Pani swoim nauczycielom podstaw przedsiębiorczości?**

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- Częstotliwość spotkań, o jakim charakterze: konsultacje zespołowe, indywidualne, warsztaty, spotkania z autorami materiałów, wspólne projekty działań
- Jaka tematyka jest najczęściej poruszana? Dlaczego taka?

6. **Ilu nauczycieli podstaw przedsiębiorczości jest pod Pana/Pani opieką?**

7. **Jacy to są nauczyciele?**

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- Aktywni, twórczy, wyróżniający się spośród innych czy też nie różnią się od nauczycieli innych przedmiotów?
- Czy są nauczycielami tego przedmiotu z powołania, przypadku, konieczności?

8. **Czy nauczyciele podstaw przedsiębiorczości chętnie się doskonalą, uczestniczą w spotkaniach?**

9. **Co jest dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości motywacją, a co przeszkodą uczestniczenia w spotkaniach?**

10. Z jakich programów i podręczników najczęściej korzystają Pana/i nauczyciele podstaw przedsiębiorczości?

Proszę podać respondentowi KARTĘ RESPONDENTA I, a samemu zaznaczyć odpowiedzi na karcie badacza I.

Następnie proszę dopytać czy prawie wszyscy nauczyciele wybierają te same programy, czy jest zróżnicowanie przy wyborze programów? Jak n-le wybierali programy i podręczniki?

11. Które programy do nauczania przedsiębiorczości uważa Pan/Pani za najlepsze i dlaczego?

Proszę znów skorzystać z KARTY RESPONDENTA I, a samemu zaznaczyć odpowiedzi na karcie badacza I.

Dopytać o główne walory, istotne cechy tych programów.

12. Czy nauczyciele potrzebują pomocy w doborze tych programów, czy ewentualnej ich modyfikacji?

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- Jakiego rodzaju, czy są samodzielni, czy lubią w tym zakresie współpracować?
- Czy nauczyciele podstaw przedsiębiorczości korzystają z procedur wyboru programów, jakie to są procedury?

13. Które zagadnienia programowe przedmiotu podstawy przedsiębiorczości uważa Pan/Pani za warte wzmocnienia, a które mogłyby być skrócone i dlaczego?

Proszę podać respondentowi KARTĘ RESPONDENTA II, a samemu zaznaczyć odpowiedzi na karcie badacza II A.

Dopytać dlaczego te zagadnienie wymagają wzmocnienia lub redukcji.

14. Które zagadnienia programowe przedmiotu podstaw przedsiębiorczości są chętnie realizowane przez nauczycieli?

Proszę podać respondentowi KARTĘ RESPONDENTA II, a samemu zaznaczyć odpowiedzi na karcie badacza II B.

Dopytać dlaczego te zagadnienie są realizowane chętnie bądź niechętnie.

15. Jakie metody i formy pracy poleca Pan/Pani szczególnie swoim nauczycielom?

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- Jakie pomoce, materiały radzi stosować? Jeżeli realizują projekty, to czy są one ogólnoszkolne lub wychodzące poza szkołę.

16. Czy sądzi Pan/Pani, że nauczyciele często stosują proponowane metody i materiały w swojej pracy?

Jeśli odpowiedź na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- Które metody stosują, których nie, dlaczego? Co wynika ze stosowania lub nie stosowania tych metod?

17. Z jakimi problemami zgłaszają się najczęściej do Pana/Pani nauczyciele?

18. Z czego Pana/i zdaniem wynikają te problemy?

Organizacji zajęć w szkole, braku zrozumienia dyrekcji co do wagi przedmiotu, kłopotów metodycznych, braków merytorycznych?

19. O jakich zagadnieniach tematycznych najchętniej rozmawiają nauczyciele?

20. Jakie zagadnienia sprawiają im najwięcej trudności?

21. Jak Pan/Pani sądzi, jakiego rodzaju wsparcia potrzebują nauczyciele przedsiębiorczości?

Szkolenia, materiały, kontakty wzajemne, kontakty z autorytetami. Proszę opisać szczegółowo.

22. Kto jest głównym sojusznikiem nauczycieli przedsiębiorczości?

Czy zna Pan/i instytucje wspomagające nauczycieli przedsiębiorczości?

23. Co nauczyciele mogą uzyskać od tych instytucji?

24. Czy dyrektorzy szkół i inni nauczyciele wspierają realizację podstaw przedsiębiorczości?

Jak się to ujawnia? Czy włączają się do współpracy, widzą szersze korzyści?

25. Czy wprowadzenie tego przedmiotu spowodowało jakieś zmiany w szkole?

Jakie, kto je odczuwa?

26. Czy uważa Pan/Pani, że przedsiębiorczość jest lubianym przedmiotem w szkole?

Co tego dowodzi, jak reagują uczniowie, czy nauczyciele są zadowoleni z prowadzenia przedmiotu?

KARTA DLA BADACZA I
Wykaz programów zatwierdzonych przez MENiS

Lp.	Nazwa programu	Autor i wydawca	program wybierany przez nauczycieli	dobry program w ocenie doradcy/konsultanta
1.	Przedsiębiorczość bez tajemnic	M. Romanowska, A. Sopińska, P. Wachowiak, S. Gregorzcyk WSiP	☐	☐
2.	Podstawy przedsiębiorczości	Filip Żurakowski Wydawnictwo MAC Edukacja	☐	☐
3.	Podstawy przedsiębiorczości	Z. Makiela, T. Rachwał Wydawnictwo NOWA ERA	☐	☐
4.	Przedsiębiorczość	B. Stańda, B. Wierzbowska Wydawnictwo Szkolne PWN	☐	☐
5.	Podstawy przedsiębiorczości	Roman Sobiecki	☐	☐
6.	Podstawy przedsiębiorczości	L. Piasecka Wydawnictwo Edukacyjne WIKING 1	☐	☐
7.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Musiałkiewicz Ekonomik spółka cywilna	☐	☐
8.	Przedsiębiorczość - klucz do sukcesu	A. Mikina, M. Sienna Wydawnictwo REA	☐	☐
9.	Podstawy przedsiębiorczości	W. Jakubowski, T. Maj, P. Załęski Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro	☐	☐
10.	Ekonomia Stosowana	D. Raczko, J. Neneman, A. Działek, M. Mischczak Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	☐	☐
11.	Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo	K. Machura, D. Raczko Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	☐	☐
12.	Szansa dla przedsiębiorczych	M. Pietraszewski Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa eMPI²	☐	☐
13.	Z ekonomią na ty	G. Czetwertyńska, T. Merta, A. Pacewicz, J. Strzemieczny Centrum Edukacji Obywatelskiej	☐	☐
14.	Przedsiębiorczość.	A. Czarlińska-Wężyk VIDEOGRAF EDUKACJA	☐	☐
15.	Droga do Sukcesu	A. Kuczkowska, B. Ober, D. Raczko Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	☐	☐
16.	Banki w Akcji	D. Raczko, W. Zubrzycka Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	☐	☐
17.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Korba, M. Mistrzak, Z. Smutek Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON	☐	☐
18.	Program nauczania podstaw przedsiębiorczości	M. Bielecka ŻAK Wydawnictwo Edukacyjne Zofii Dobkowskiej	☐	☐
19.	Zarządzanie Firmą	D. Raczko, W. Zubrzycka Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	☐	☐
20.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Korba, M. Mistrzak, Z. Smutek Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON	☐	☐

KARTA DLA RESPONDENTA I
Wykaz programów zatwierdzonych przez MENiS

Lp.	Nazwa programu	Autor i wydawca
1.	Przedsiębiorczość bez tajemnic	M. Romanowska, A. Sopińska, P. Wachowiak, S. Gregorczyk WSiP
2.	Podstawy przedsiębiorczości	Filip Żurakowski Wydawnictwo MAC Edukacja
3.	Podstawy przedsiębiorczości	Z. Makiela, T. Rachwał Wydawnictwo NOWA ERA
4.	Przedsiębiorczość	B. Stańda, B. Wierzbowska Wydawnictwo Szkolne PWN
5.	Podstawy przedsiębiorczości	Roman Sobiecki
6.	Podstawy przedsiębiorczości	L. Piasecka Wydawnictwo Edukacyjne WIKING 1
7.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Musiałkiewicz Ekonomik spółka cywilna
8.	Przedsiębiorczość - klucz do sukcesu	A. Mikina, M. Sienna Wydawnictwo REA
9.	Podstawy przedsiębiorczości	W. Jakubowski, T. Maj, P. Załęski Oficyna Edukacyjna * Krzysztof Pazdro
10.	Ekonomia Stosowana	D. Raczek, J. Neneman, A. Działek, M. Miszczak Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości
11.	Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo	K. Machura, D. Raczek Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości
12.	Szansa dla przedsiębiorczych	M. Pietraszewski Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa eMPI²
13.	Z ekonomią na ty	G. Czetwertyńska, T. Merta, A. Pacewicz, J. Strzemieczny Centrum Edukacji Obywatelskiej
14.	Przedsiębiorczość.	A. Czarlińska-Węzyk VIDEOGRAF EDUKACJA
15.	Droga do Sukcesu	A. Kuczkowska, B. Ober, D. Raczek Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości
16.	Banki w Akcji	D. Raczek, W. Zubrzycka Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości
17.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Korba, M. Mistrzak, Z. Smutek Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON
18.	Program nauczania podstaw przedsiębiorczości	M. Bielecka ŻAK Wydawnictwo Edukacyjne Zofii Dobkowskiej
19.	Zarządzanie Firmą	D. Raczek, W. Zubrzycka Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości
20.	Podstawy przedsiębiorczości	J. Korba, M. Mistrzak, Z. Smutek Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON

KARTA DLA BADACZA II A

Proszę przedłożyć respondentowi kartę respondenta II. Proszę zadać respondentowi poniższe pytanie, następnie przeczytać mu skalę możliwych odpowiedzi. Proszę zaznaczać odpowiedzi respondenta na skali przy każdym zagadnieniu tematycznym – dopytując o punkt skali, jeżeli nie ma jasności jak respondent ocenia dane zagadnienie tematyczne.

Czy poniżej wymienione zagadnienia tematyczne z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości wymagają wzmocnienia czy redukcji?					
zakres tematyczny	zdecydowanie wzmocnić	wzmocnić	trudno powiedzieć	zredukować	zdecydowanie zredukować
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	☐	☐	☐	☐	☐
B. rynek pracy i bezrobocie	☐	☐	☐	☐	☐
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	☐	☐	☐	☐	☐
D. rola banków w gospodarce	☐	☐	☐	☐	☐
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	☐	☐	☐	☐	☐
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	☐	☐	☐	☐	☐
G. etyka w biznesie	☐	☐	☐	☐	☐
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	☐	☐	☐	☐	☐
I. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
J. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
K. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
L. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
M. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
N. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐

KARTA DLA BADACZA II B

Proszę przedłożyć respondentowi kartę respondenta II. Proszę zadać respondentowi poniższe pytanie, następnie przeczytać mu skalę możliwych odpowiedzi. Proszę zaznaczać odpowiedzi respondenta na skali przy każdym zagadnieniu tematycznym – dopytując o punkt skali, jeżeli nie ma jasności jak respondent ocenia dane zagadnienie tematyczne.

Czy poniżej wymienione zagadnienia tematyczne z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości są chętnie czy niechętnie realizowane przez nauczycieli?					
zakres tematyczny	zdecydowanie chętnie	chętnie	ani chętnie ani niechętnie	niechętnie	zdecydowanie nie chętnie
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego	☐	☐	☐	☐	☐
B. rynek pracy i bezrobocie	☐	☐	☐	☐	☐
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje	☐	☐	☐	☐	☐
D. rola banków w gospodarce	☐	☐	☐	☐	☐
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej	☐	☐	☐	☐	☐
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne	☐	☐	☐	☐	☐
G. etyka w biznesie	☐	☐	☐	☐	☐
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	☐	☐	☐	☐	☐
I. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
J. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
K. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
L. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
M. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐
N. inne, jakie.....	☐	☐	☐	☐	☐

KARTA DLA RESPONDENTA II
Wykaz zagadnień programowych w zakresie przedsiębiorczości

zakres tematyczny
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego
B. rynek pracy i bezrobocie
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje
D. rola banków w gospodarce
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne
G. etyka w biznesie
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy

WYWIAD Z NAUCZYCIELEM PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Należy pytanego nauczyciela jak najczęściej namawiać do podawania konkretnych przykładów, działań, rozwiązań, faktów.

Należy poprosić nauczyciela, aby na wywiad przygotował do wglądu plan dydaktyczny i program, według którego uczy.

1. **Jak długo pracuje Pan/i w szkole?**
2. **Jakich przedmiotów Pan/i uczy?**
3. **Jakie jest Pana/i wykształcenie kierunkowe?**
4. **Jak długo jest Pan/i nauczycielem podstaw przedsiębiorczości?**
5. **Co skłoniło Pana/ią do rozpoczęcia uczenia przedsiębiorczości?**
Jaki był najważniejszy powód? A jakie jeszcze?
6. **Czy nauczanie podstaw przedsiębiorczości sprawia Panu/i satysfakcję?**
Dlaczego? Co się Panu/i podoba w szczególnie sposób? Co się nie podoba? Dlaczego?
7. **Czy Pana/i zdaniem przedmiot ten jest potrzebny?**
/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/Dlaczego?
8. **Czy uważa Pan/i, że przedmiot podstawy przedsiębiorczości posiada swoją specyfikę czy niczym się nie różni od innych przedmiotów?**
/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/
Jeżeli ma swoją specyfikę, to, na czym ona polega? A na czym jeszcze?
9. **Czy uważa Pan/i, że osoby uczące tego przedmiotu powinny posiadać jakies szczególne predyspozycje czy powinny mieć takie same cechy jak każdy nauczyciel?**
/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/
  - a. - Czy nauczyciel tego przedmiotu powinien posiadać jakąś szczególną wiedzę?
  - b. - Czy nauczyciel tego przedmiotu powinien posiadać jakieś - inny niż standardowy - warsztat metodyczny/umiejętności? Dlaczego tak/nie?
10. **Czy wprowadzenie tego przedmiotu spowodowało jakies zmiany w szkole czy nie spowodowało żadnych zmian?**
/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/
Jakie to zmiany? Kto je odczuwa? Jak Pan sadzi, jakie są tego powody?
Jeśli zmiany są w jakimś stopniu negatywne: nauczyciel daje do zrozumienia, że przedsiębiorczość wzbudza problemy - dopytujemy:
  - a. Dlaczego tak się dzieje? Co jest przyczyną?
  - b. Czy można temu jakoś zaradzić? Czy ma Pan(i) koncepcje, jak temu przeciwdziałać / jak zmienić tę sytuację?

11. Jak przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest postrzegany w szkole?/Jaki jest stosunek do przedmiotu?

- a. Przez innych nauczycieli. Dlaczego?
- b. Przez dyrektora. Dlaczego?

Jeśli odpowiedzi wskazują, że przedmiot jest postrzegany negatywnie, że występuje niechęć do przedmiotu/nauczyciela - DOPYTAĆ:

- a. Jeżeli przedmiot jest postrzegany negatywnie, to czy można temu jakoś zaradzić?
Czy ma Pan/i koncepcje, jak temu przeciwdziałać? Jak zmienić tę sytuację?

12. Czy środowisko szkolne wspiera Pana/ią w realizacji treści podstaw przedsiębiorczości?

- a. Jeżeli tak, to, kto wspiera (inni nauczyciele, dyrektor, rodzice) i w jakiej formie?
- b. Jeżeli nie: dlaczego nie wspiera? Jak Pan/i sądzi: jakie są tego przyczyny?

13. Czy środowisko pozaszkolne (organizacje, instytucje, stowarzyszenia) wspierają Pana/ią w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości?

W jaki sposób?

- a. Jakie organizacje/instytucje (wymienić z nazwy)
- b. Czy nauczyciel korzysta z materiałów, szkoleń, publikacji, środków dydaktycznych, witryn internetowych? Jeżeli tak, to z jakich, wymienić.

14. Jakiego wsparcia oczekiwalby Pan/i w realizacji treści podstaw przedsiębiorczości w zakresie: wyposażenia szkoły w środki dydaktyczne, materiały informacyjne, publikacje, zasobów internetu, tematyki szkoleń?

15. Czy sądzi Pan/i, że uczniowie lubią przedmiot podstawy przedsiębiorczości?

Dlaczego Pan/i tak uważa?

16. Czy uczniowie chętnie angażują się w projekty, działania realizowane w ramach przedmiotu?

Czy mają jakieś osiągnięcia? Jeżeli mają osiągnięcia, to proszę je opisać.

17. Na jakie trudności napotyka Pan/i ucząc podstaw przedsiębiorczości?

18. Jakie wartości chciałby Pan/i przekazać uczniom w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, czego najbardziej chciałby/aby Pan/i nauczyć uczniów?

19. Co by Pan/i zmienił/a w szkolnej rzeczywistości wiążącej się z nauczaniem podstaw przedsiębiorczości?

Jeśli odpowiedź na pytanie jest enigmatyczna dopytać o propozycje zmian w:

- a. Podejściu nauczyciela do nauczania przedmiotu (żeby podał sugestie zmian związane ze swoją osobą/ co on by zmienił, żeby było lepiej/skuteczniej/ bardziej przyjaźnie w stosunku do uczniów itp.)
- b. Podejściu dyrekcji szkoły.
- c. W programie nauczania (co poszerzyć, co wyrzucić, co jest najciekawsze dla uczniów/ co najmniej ciekawe/ jakie tematy wzbudzają najżywsze reakcje u młodzieży itp.).

Należy poprosić nauczyciela o przedłożenie do wglądu planu dydaktycznego i programu, według którego uczy nauczyciel.

Przygotować KARTĘ BADACZA III

Na podstawie planu dydaktycznego i programu zaznaczyć żądane kwestie w KARCIE BADACZA III

KARTA DLA BADACZA III
Karta wypełniona na podstawie programu nauczania przedmiotu i planu dydaktycznego nauczyciela

zakres tematyczny	Liczba godzin przeznaczonych na dane zagadnienie wg wybranego programu nauczania	Liczba godzin przeznaczonych przez n-la na dane zagadnienie	Pomoce dydaktyczne, materiały dodatkowe preferowane przez n-la dla danego zagadnienia Proszę wpisać tytuł, autora, wydawcę, jeżeli jest to możliwe
A. planowanie budżetu gospodarstwa domowego			
B. rynek pracy i bezrobocie			
C. integracja Polski z UE – jej ekonomiczne konsekwencje			
D. rola banków w gospodarce			
E. planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej			
F. poszukiwanie pracy – przygotowanie dokumentów, rozmowa kwalifikacyjna, techniki negocjacyjne			
G. etyka w biznesie			
H. prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy			
inne, jakże.....			

WYWIAD Z DYREKTOREM SZKOŁY

Należy pytanego dyrektora jak najczęściej namawiać do podawania konkretnych przykładów, działań, rozwiązań, faktów.

Należy poprosić dyrektora, aby na wywiad przygotował do wglądu program rozwoju szkoły 1-roczy i 5-letni.

1. Jak wyglądało wprowadzanie podstaw przedsiębiorczości w Pana/i szkole pod względem:

- a. Organizacji zajęć? Czy na tym etapie pojawiły się jakieś trudności? Jakież? Z czego wynikały?
- b. Pozyskiwania nauczycieli: w jaki sposób ich pozyskano? Jakich kwalifikacji oczekiwano? Skąd pochodzili Ci nauczyciele (z tej szkoły, czy z zewnątrz)? Czy na tym etapie pojawiły się jakieś trudności? Jakież? Z czego wynikały?
- c. Czy nauczyciel/ nauczyciele podstaw przedsiębiorczości odbyli na początku (w fazie rekrutacji na to stanowisko), jakieś szkolenia? Kto kierował na te szkolenia (na czyj wniosek te szkolenia się odbyły: nauczyciela czy Pana?) Czy przygotowanie nauczyciela do nauczania podstaw przedsiębiorczości (zdobycie kwalifikacji do nauczania tego przedmiotu) wiązało się z jakimiś trudnościami organizacyjnymi (kosztami)? Jeśli tak to, dlaczego/ jaka była przyczyna tych trudności?

2. Czy wprowadzenie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości wprowadziło jakieś zmiany w szkole czy nie spowodowało żadnych zmian?

/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/

Jakie to zmiany? Kto je odczuwa? Jak Pan/i sądzi, jakie są tego powody?

Jeśli zmiany są w jakimś stopniu negatywne, dyrektor daje do zrozumienia, że przedsiębiorczość wzbudza problemy - dopytujemy:

- a. Dlaczego tak się dzieje? Co jest przyczyną?
- b. Czy można temu jakoś zaradzić? Czy ma Pan(i) koncepcje, jak temu przeciwdziałać / jak zmienić tę sytuację?

3. Czy Pana/i zdaniem przedmiot ten jest potrzebny, przydatny czy też nie jest potrzebny, stwarza więcej problemów niż daje korzyści?

/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/

Jeżeli tak, to, dlaczego? Czemu ten przedmiot służy, jaka jest jego rola Pana/i zdaniem?

Jeżeli nie jest potrzebny, to dlaczego?

4. Czy uważa Pan/i, że osoby uczące tego przedmiotu powinny posiadać jakieś szczególne predyspozycje czy powinny mieć takie same cechy jak każdy nauczyciel?

/Czekamy na odpowiedź respondenta, dopiero po niej dopytujemy/

Jeżeli tak: dlaczego? Z czego te specjalne wymagania wynikają?

Jeżeli nie: dlaczego?

Jeśli odpowiedź Dyrektora na pierwotnie zadane pytanie jest enigmatyczna dopytać o:

- czy osoby uczące tego przedmiotu powinny posiadać jakąś szczególną wiedzę?

- czy osoby uczące tego przedmiotu powinny posiadać jakieś - inne niż standardowe - umiejętności metodyczne? Dlaczego?

5. Jak przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest postrzegany w szkole?

a. Przez uczniów. Dlaczego tak?

b. Przez nauczycieli. Dlaczego tak?

6. Czy, według Pana/i wiedzy, środowisko szkolne wspiera nauczyciela podstaw przedsiębiorczości w realizacji treści podstaw przedsiębiorczości?

a. Jeżeli tak, to kto wspiera (inni nauczyciele, dyrektor, rodzice) i w jakiej formie?

b. Jeżeli nie dlaczego?

c. Jakie Pan widzi przyczyny tego stanu rzeczy?

7. Czy nauczycieli podstaw przedsiębiorczości jest potrzebna jakaś pomoc? przedsiębiorczości?

(materiały, publikacje, szkolenia, środki dydaktyczne, inne).

8. Jeżeli pomoc nie jest potrzebna, to dlaczego nie jest?

9. Jeżeli pomoc jest potrzebna, to jakiego rodzaju? (materiały, publikacje, szkolenia, środki dydaktyczne, inne).

10. Czy nauczanie podstaw przedsiębiorczości obecnie sprawia w szkole jakieś problemy/ trudności?

Dlaczego? Jaka jest tego przyczyna?

11. Czy w programie rozwoju szkoły (1 i 5-letnim) są priorytety/zadania związane z zagadnieniami dotyczącymi przedsiębiorczości?

- a. Poprosić dyrektora o wskazanie tych zapisów w programie rozwoju szkoły (1 i 5-letnim).

Wynotować odpowiednie zapisy w podziale na program 1 i 5-letni.